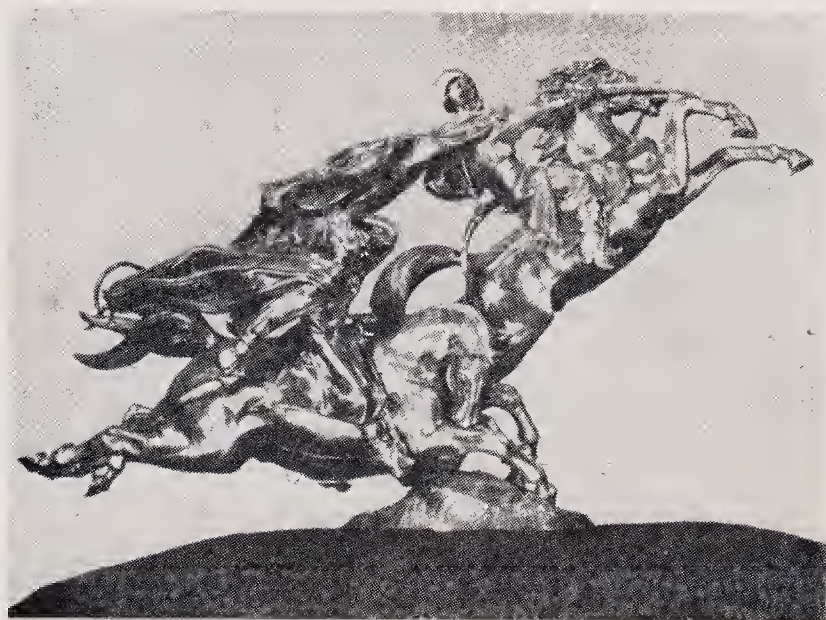
САМОСТІЙНА УКРАЇНА

INDEPENDENT UKRAINE

Богдан Мухин: Слава

СЕРПЕНЬ, 1965

ЧІКАГО — НЬЮ-ЙОРК

САМОСТІЙНА УКРАЇНА
INDEPENDENT UKRAINE

Ukrainian Monthly Magazine
Published monthly by the Organization for the Rebirth of Ukraine
Cooper Station P. O. Box 4
New York 3, N. Y.
Edited by Editorial Staff
Editor in Chief Michael Panasiuk
Yearly subscription $4.00, single copy 50 cents.
Mailed at Chicago, Illinois
Адреса Редакції і Адміністрації:
2315 W. Chicago Ave.
"INDEPENDENT UKRAINE"
Chicago 22, Ill.
Phone: ARmitage 6-0066

ЗМІСТ

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

РіК XVIII СЕРПЕНЬ, 1965 Ч. 8 (198))

27-ий З'ЇЗД ОДВУ

відбудеться

4, 5 і 6 вересня 1965 на Оселі ім. О. Ольжича в Лігайтон, Па. R. F. D. No. 2, Lehighton, Pa.

ПРОГРАМА

СУБОТА, 4 вересня 1965 р.

1. Реєстрація Делегатів і Гостей від год. 10-ої ранком до 12-тої
2. Відкриття З'їзду і молитва за успішність нарад, о год. 12.30
3. Звідомлення Реєстраційної Комісії,
4. Вибір Президії З'їзду
5. Прийняття Програми З'їзду
6. Вибір Комісій: Мандатної, Номінаційної-Резолюційної, Фінансової і Просьб та Скарг
7. Відчитання і Затвердження Протоколу з 26-го З'їзду
8. Звіти членів Центральної Управи, Управи Оселі ім. О. Ольжича, Редактора і Адміністрації журналу «Самостійна Україна», Української Видавничої Спілки і Орг. Трибуналу
9. Звіт Контрольної Комісії,
10. Дискусія над звітами.

О год. 7.30 Спільна вечеря (Бенкет), писемні і устні привіти, слово представників поодиноких Відділів.

НЕДІЛЯ, 5-го вересня 1965 р.

О год. 10-тій участь Делегатів і Гостей в Богослуженнях обох віроісповідань

1. Год. 1.30-ть Звіт Мандатної Комісії
2. Уділення абсолюторії уступаючим Органам.
3. Звідомлення Статутової Комісії і прийняття поправок Статуту
4. Звідомлення Комісій: Резолюційної, Фінансової, Просьб і Скарг, — Дискусія над звідомленнями і прийняття звідомлень та затвердження Резолюцій, бюджету і т. д.
5. Звіт Номінаційної Комісії і Вибір Центральної Управи на чергову каденцію,
6. Слово нововибраного Голови ЦУ ОДВУ,
7. Внески і запити
8. Закриття З'їзду.

***

Поза Програмою З'їзду, відбудуться в днях З'їзду: Пресова Конференція з рамени ІСНО, Збори Зв'язкових Українського Визвольного Фонду та Конференція Представників Головних Управ БО. Час і місце цих зустрічей буде поданий Президією З'їзду.

ЦЕНТРАЛЬНА УПРАВА ОДВУ.

Юрій Артюшенко

ЕТНІЧНІ ГРУПИ І АДЛЕЙ СТІВЕНСОН

(Сприводу смерти Адлей Стівенсона)

Етнічні групи в особі Адлей Стівенсона втратили приятеля.

Адлей Стівенсон розумів, що проблема етнічних груп має далекосягле значення не тільки у внутрішній, але й у зовнішній політиці. Він бачив дійсність і його палка промова проти російсько-совєтського імперіялізму, що він її виголосив в Об'єднаних Націях, викликала до нього симпатію з боку всіх тих етнічних груп, що їх давні Батьківщини поневолені Москвою.

Адлей Стіввенсон відчував дух доби та національно-визвольні ідеї сьогоднішнього дня. Він розумів стремління етнічних груп допомогти своїм старим батьківщинам в їх боротьбі за національно-державні ідеали та сприяв національно-духовій і національно-культурній творчості серед етнічних груп, а тим посередньо стимулював у них бажання розбудувати тут причілок проти ворожого, всебічно поневолюючого їх старі батьківщини, московського імперіялізму.

Вістка про смерть Адлей Стівенсона, колишнього Губернатора стейту Ілліной, викликала в мене ряд спогадів і навіяла жмут думок, пов'язаних з проблемою українсько-американських взаємовідносин.

Доля судила мені звертатися листовно до двох тоді найвизначніших державних мужів Злучених Держав Америки — Президнта ЗДА Двайта Д. Айзенгавера (в справі політичного азилю), та до Губернатора стейту Ілліной Адлей Стівенсона (з подякою за його привіт з нагоди мого приїзду в ЗДА). Власне Адлей Стівенсон в привіті до мене з 7 червня 1950 року, між іншим, писав: «...сила нашої країни якраз залежить від різних народів з їхніми всякими вміннями культурними і характерами».

Цих двох державних мужів — Президента Двайт Д. Айзенгавера та Губернатора Адлей Стівенсона вважав світ за тих, які персоніфікували тоді духовість, культуру й ідейні основи Злучених Держав Америки.

Та почну від спогадів, що насунулись зі смертю Адлей Стівенсона. Я вперше зустрівся з американськими вояками на Байротщині в Німеччині. Мешкав я з дружиною й з 4-річним сином в глибині Бернгетських лісів у самітній хатинці, від якої до найближчої оселі було сім кільометрів. Вирощав я там молоді деревця, висушував насіння, перекопував компост тощо. З наближенням фронту, коли через ліс почали перемандровувати групами й поодиноко німецькі вояки, я з родиною перебрався до найближчої місцевости, в якій працювали лісоруби чужинці й в тім кілька родин українських. Власне сюди, по знищенні гарматним огнем кількох замаскованих німецьких кулеметних гнізд, прийшли перші частини американської армії.

Відчувся інший подих у взаємовідносинах при новій панівній дійсності. Коли автохтонне німецьке населення поставилося до американських вояків повздержливо, то чужинці вітали їх з радістю.

За деякий час ми — українці, яких було тут небагато, діставши двохколесний візок, помандрували до Байройту, де закладався скитальський табір.

До речі, українці в таборі Байройті не мали одностайної думки щодо форми ставлення української проблеми перед американцями. Автор цих рядків, як давній політичний еміґрант — «нансенівець» сподіввався, що хтось з українських політичних верхів поставив уже до розв'язання перед американцями українську проблему в формі національно-державної концепції, й що про це скоро довідаємося. На жаль, я помилявся. Були й такі, що відстоювали думку, щоб громадяни Польщі пов'язалися з поляками. Нова ж еміграція зі східніх Українських Земель стурбовано й мовчки вичікувала вирішення своєї незавидної долі. Взагалі ж скитальці губилися в здогадах і думках, з кожним днем все більше переконуючись, що вищі політичні чинники, як по один так і по другий бік фронту, не мали перекинутих «містків» до американських державних чинників.

В повищім переконанні мене ще більше утвердив і такий епізод: коли я вже був у таборі Бад Верісгофен, одного дня дістав я повідомлення, що мене викликають до СІС на переслухання. Іду. Там ставлять мені питання: чому я виступаю проти союзника ЗДА — СССР? Відповідаю, що я боровся за ідею української державности ще тоді, коли й СССР не було, та послідовно продовжую й далі боротися за цю ідею, та що ця ідея не суперечить інтересам ЗДА. Здавалося однак, що моя відповідь не задовольняла представників СІС. Тоді я запитав на підставі яких матеріялів мені заки-

дають цю провину. Виявилося, що мій лист до генерала М. Садовського був кимсь цензурований і надісланий сюди як оскаржуючий мене матеріял. Тоді я логічно почав доводити, що цей лист аж ніяк не може бути для мене оскарженням, але навпаки оправданням мого перебування в американській зоні, а не в совєтській. Не знаю — чи це переконало тих, що мене переслухували, але відтоді мене залишили в спокої й ніхто не робив мені перешкод щодо переїзду в ЗДА.

Цей же епізод привів тоді мене й до глибших роздумувань над проблемою українсько-американських відносин. Мені тоді здавалося, що Захід не тільки над українською проблемою не застановляється, але, як то було й в 1917-20 роках, не хоче нас бачити, не хоче нас чути. Як в часи найбільшого голоду в Україні до СССР їде французький прем'єр Еріо й заявляє, що в Україні ніякого голоду нема, а ЗДА тоді ж визнають СССР «де юре», так і тепер Захід не хоче оцінити тих великих жертв українського народу, що їх той поклав у боротьбі з московським імперіялізмом — в обороні не тільки себе, але і всіх свободолюбних народів світу, в обороні від отої грізної небезпеки духової і моральної катастрофи, яку Москва від століть плекала в серці та сьогодні леліє в думці накинути її цілому світові. Чи таке ставлення до українців і їх боротьби за державність не випливає з тої ж байдужности до ієрархії духово-моральних вартостей, що приправила ґрунт під большевизм і гітлеризм? — запитував я себе. Невже ж ще дотепер Захід не переоцінив свого ставлення до московського імперіялізму й не усвідомлює собі того, що він без духової й ідеологічно-моральної перебудови себе все буде у відступі перед Московською імперією? Такі й подібні питання ще більш переконували мене в тім, що українська державно--діюча еміґрація, що має моральний капітал світової вартости, повинна вдосконалювати себе та прямувати до того, щоб стати промінюючим в темряві нашої доби смолоскипом на шляху прямувань світу до світлого майбутнього.

З такими думками автор цих рядків приїхав в 1949 році до ЗДА й несподівано мило був вражений отими словами Адлей Стівенсона: «...сила нашої країни якраз залежить від різних народів з їхніми всякими вміннями культурними і характерами». І ці слова Адлей Стівенсона не тільки етнічні групи, але й державно-діючі еміґрації тих народів, з яких походять етнічні групи, приймають як щирий вияв приязні Адлей Стівенсона до них.

Власне посереднім нав'язанням до повище сказаного й була стаття автора цих рядків — «Українська політична еміґрація й американський політичний світ» на сторінках «Самостійної України» з грудня 1950 року — в якій, між іншим, ми писали: «Для кожної західньої держави українська політична еміґрація як незалежний політичний чинник — не є ворогом, вона вся є фактичним союзником даної держави, її приятелем, що шукає шляхів до здобуття її приязні. На нашу думку, буде більше користи для даної держави з української політичної еміґрації, як незалежного політичного чинника, від користи, яку б вона мала, якщо б ця еміґрація стала її громадянами. Німеччина знехтувала в своїй зовнішній політиці цей незалежний український політичний чинник — політичну еміґрацію..., а які з того висліди, хіба не мусимо пригадувати...»

Ця стаття в своїм дальшім змісті пов'язується й з проблемою етнічних груп і посередньо зі змістом згаданого привіту Адлей Стівенсона.

Бож коли мова про етнічні групи, а зокрема візьмім для прикладу українську, то вона б повинна бути «містком» між українською державно-діючою еміґрацією — законним речником української державної рації та законними речниками державної рації ЗДА, якої українська етнічна група є громадянами.

Отже, не тільки етнічні групи, але й державно-діючі еміґрації тих народів,з яких ці етнічні групи походять, у виголошеній Адлей Стівенсоном в Об'єднаних Націях палкій промові проти совєтсько-комуністичного імперіялізму та в його повище цитованих словах (які відносяться не тільки до автора цих рядків, але й до всіх новоприбулих до ЗДА) бачать велич Адлей Стівенсона, бачать державного мужа великого формату, видатного речника тих ідей, що є близькими не тільки етнічним групам, але й державно-діючим еміґрантам тих народів, з яких ці групи походять.

Наприкінці парафразуючи Адлей Стівенсона, скажемо: сила Злучених Держав Америки лежить у збереженні етнічними групами національної індивідуальности та в синтезі їх ідей і в спільних змаганнях за найвищу мету, в осередку якої стоятимуть інтереси всього суспільства Злучених Держав Америки.

Зокрема ж українська етнічна група є світлою перспективою вирівняння між ЗДА та українською державно-діючою еміґрацією й її народом відносин та устійнення спільної дії й тактики на певних відтинках зовнішніх фронтів і до усунення протиріч.

Петро Надтисянський

НОВЕ СОЦІЯЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В ЗДА

В організованому суспільстві опіка над тими, що самі не спроможні подбати про власне життя-буття, завжди відогравала значну ролю. Так у минулому, як і в сучасну пору, існували й існують різні погляди на потребу соціяльної опіки, як також і різні погляди на те, хто повинен її нести. Найприроднішою була і є опіка над потребуючими власною ріднею. Християнство внесло елемент харитативности супроти потребуючих людей. Згодом поширено цю функцію на громади, а в сучасну пору прийнято в основу думання, що держава має обов'язок опікуватися тими своїми громадянами, які і при найкращій волі не можуть задовільнити своїх мінімальних потреб.

Хоч християнський принцип харитативности дуже давній, історично перевагу в соціядьній опінії перебрали місцеві громади над своїми мешканцями. І саме коли справа соціяльної опіки стала набирати щораз більшого значення — з огляду на наслідки індустріяльної революції —, в другій половині минулого сторіччя виступив на арену англійський філософ Герберт Спенцер із своєю філософією «соціяльного дарвінізму», що безоглядно поборював яку-небудь допомогу тим, що самі не могли дати собі ради з власним життям-буттям. Він бо уважав, що ніхто не має природнього права на існування, якщо він сам не може витримати боротьби за нього. Більше того, на його думку, для суспільства навіть краще не мати в своїх рядах таких нездар... Цікаво, що Спенцер знайшов чимало послідовників у ЗДА на переломі цього сторіччя, а вони припинили розвиток соціяльного законодавства на десятки років.

Ніде у світі харитативна діяльність не розвинена до таких розмірів, як у ЗДА. На це вказували опоненти публічної соціяльної опіки. Але тут треба пригадати, що приватна харитативна допомога потребуючим ставить отримувачів допомоги в позицію прошаків. Натомість сучасна соціяльно - пслітична думка стоїть на становищі, що кожна людина має певні Богом дані природні права, їй належаться певні громадянські права, а громадянам, які не із власної вини не вожуть задовольнити своїх мінімальних потреб прожитку, належить **право** на допомогу від суспільства. Це звільняє потребуючих від почуття особистого пониження перед хоч би і найблагороднішим приватним добродієм, іншим громадянином. Суспільна опіка ж бо неособова: листонош приносить чека від державної скарбниці.

Очевидно, що існуюча система не вільна від слабих сторін, зокрема надужиття окремими одиницями. Все ж це не обезцінює цієї системи соціяльної опіки.

Немає сумніву, що Закон про Соціяльне Забезпечення з 1935 р. у ЗДА був своїм змістом революційним. В першу чергу цей закон вперше в історії ЗДА забезпечив майже кожному працюючому громадянинові **старечу пенсію** по осягненні 65-ого року життя або відходу з праці через нездібність до праці. Якщо забезпечений голова родини помре перед 65-им роком життя, то допомогу отримує вдова й малолітні діти. Біля 20 мільйонів мешканців ЗДА (громадян і негромадян, замешкуючих у ЗДА або поза ЗДА), в сучасну пору отримує цю пенсію аж до смерти. Цей самий закон із 1935-ого року допоміг унормувати обов'язкове **забезпечення проти безробіття,** що його адмініструють поодинокі стейтові уряди. Біля 50 мільйонів мешканців ЗДА забезпечені цією програмою на. випадок безробіття. Тоді як премії за пенсійне обезпечення платять працівники й працедавці по половині, то премію за забезпечення проти безробіття платять самі працедавці, які до цього законом зобов'язані. Третя частина цього самого закону з 1935 р. установила федеральну **допомогу для тих потребуючих,** які не мають кваліфікацій на пенсійне забезпечення, зокрема для окремої категорії старших потребуючих осіб, бідних сліпих, перманентно нездатних до праці і т.п. Цю програму також адмініструють стейтові уряди, але дістають на це більшу частину фондів із федеральної скарбниці.

Від 1935 р. Конґрес впроваджував уліпшення у постанови Закону про Соціяльне Забезпечення з 1935 р., як ст підвищував старечі пенсії, як також встановляв вищі допомоги для безробітних і впродовж довшого часу безробіття і т.п. Але ніякої засадничої зміди в соціяльному законодавстві не впроваджено аж до цього року. Одиноким вийнятком у цьому був Закон Міллс-Керр-а про медичну опіку для безмаєтних, якщо стейтові леґіслятури впровадять його в життя у своїх стейтах. Цей закон прийнято за адміністрації президента Двайта Айзенгауера і згідно з його постановами матеріяльну допомогу на лікувальні потребиг могли отримувати тільки ті особи, які виказа-

ли свою цілковиту неспроможність оплачувати; більше того, необхідно доказати, ио ані рідня не може покрити коштів лікування. Отже, в цьому законі не було прийняо в основу принципу права на опіку, незалежно від матеріяльної спроможности хворого.

Змагання за вправадження **повної медичної опіки** над громадянами ЗДА ведуться вже здавна. ще президент Гаррі С. Труман в одній із своїх промов пропонував впровадження медичної опіки. Намагався перевести це в життя також президент Джан Ф. Кеннеді. Але щойно під керівництвом президента Линдона Б. Джансона не тільки зрушено соціяльне законодавство ЗДА з місця вперше від 1935., але й посунено його милевими кроками вперед на користь соціяльно слабших верств суспільства.

Президент Джансон у першій своїй промові про положення країни в Конґресі по виборі його на пост президента ЗДА проголосив програму розбудови добробуту суспільства т. т. «ґрейт сосаєті». В цю програму включив він розвиток шкільництва, боротьбу із злиднями, медичну опіку над старшими віком громадянами, розбудову міст і очищення їх від знужденілих ґет, забезпечення громадянських прав усім верствам населення тощо. Варто відмітити, що ніодин президент від часів Ф. Д. Рузвелта, який вів у своїй першій каденції боротьбу проти економічної депресії, не мав такого успіху в реалізації наміченої програми, як президент Линдон Б. Джансон. Іще одна річ цікава: президент Ф. Д. Рузвелт переводив реформи соціяльного законодавства в часі препоганої господарської кризи, а натомість президентові Л. Б. Джансонові вдається переводити свою програму «суспільства добробуту» в часі найбільшого господарського добробуту цього століття.

На шляху реалізації уліпшення соціяльного законодавства за адміністрації Л. Б. Джансона в першу чергу Конґрес ухвалив спеціяльну допомогу для боротьби з безробіттям, спричиненим занепадом певного роду індустрії, в районі Аппалахських гір, що охоплює в цілості або частинно територію єдинадцятьох стейтів. На цю ціль призначено в першому році з федеральної скарбниці один більйон долярів. В рямках цієї програми заплянoвано зокрема перевишшкіл робітників із занепадаючої індустрії на спеціялістів зростаючої індустрії. Впарі з цим, окремим законом Конґрес ухвалив майже півтора більйона долярів на потреби шкільництва, яке до цього часу вважалося виключно справою стейтових і місцевих, як також приватних чинників. Далеко ширшого розголосу набрав **Закон про боротьбу із Злиднями,** що відноситься зокрема до організування різних допомогових і перевишкільних акцій місцевими чинниками міст і містечок, де проблема убожества існує. Всі вище згадані програми мали й мають опозицію, але одночасно їх систематично впроваджують в життя. Які будуть успіхи чи неуспіхи — треба ще виждати і щойно тоді оцінити. Дотепер нема видимих великих осягів. Але всяка інновація вимагає часу на випробовування.

Безперечно, найдалі ідучим поступовим законом у програмі президента Джансона про здійснення «суспільства добробуту» є **Закон про медичну опіку,** що його **Конґрес ухвалив,** а Президент підписав 30. липня 1965 р. в приявності б. президента Гаррі С. Трумана в Індепенденс, Мизурі, на знак нав'язування до пропозиції Трумана в цій справі з 19 листопада 1945 р. Так як треба було ждати 20 років на частинне реалізування пропозицій відносно медичної опіки над старшими, так можна вже тепер передбачити, що незабаром ця опіка буде поширена на все населення країни

Технічно, Закон про медичну опіку являється **доповненням** Закону про соціяльне забезпечння з 1935 р. Включено в ньому постанови у трьох важливих справах, а саме: а) підвишка старечих пенсій, б) публічна медична опіка для мешканців у віці понад 65 років життя та в) дешева добровільна асекурація на покриття лікарських коштів.

Згідно з постановами цього закону, всі. **старечі пенсії та інші допомоги** з фондів Соціяльного Забезпечення піднесено ретроактивно від початку цього року округло на 7%. Доплата за минулі місяці буде виплачена збірними чеками у вересні, а підвищені місячні пенсії будуть виплачувані, починаючи від 4. жовтня 1965. Мінімальну суму пенсії піднесено з 40 долярів на 44 доляри, а максимальну суму пенсії постановлено піднести з теперішньої суми 127 долярів до суми 168 долярів у майбутньому. Дотепер пенсіонерам вільно було заробляти 1,200дол. річно без втрати частини пенсії, а від тепер вільно буде заробити 1,500 долярів. Очевидно, на покриття цих коштів, як також коштів медичної опіки забезпеченеві премії будуть вже від слідуючого року значно піднесені. Цього року нормальна премія виносить 174доляри, а 1966 р. вона виноситиме 277.20 долярів тільки самого працюючого і, очевидно, стільки ж працедавця. В. 1987р. вона має дійти до 327 долярів для кожного з двох названих.

Якщо ідеться про постанову цього Закону

про **публічну медичну опіку,** то треба пам'ятати, що вона відноситься тільки до осіб у віці понад 65 років життя і це без різниці, чи вони мають кваліфікації користати з пенсійного пляну Соціяльного Забезпечення чи ні. Коротко говорячи, цей закон дає ось такі полекші: Хворі особи у віці понад 65 років життя на зарядження свого особистого лікаря можуть бути вислані до шпиталя, де за перших 60 днів перебування вони мусітимуть заплатити 40 долярів, а за кожний дальший день аж до 30-днів - по 10 дол. за кожний день. Якщо і після цих 90 днях пацієнт муситиме перебувати у шпиталі, тоді він мусить залишитися на власний кошт. Якщо, однак, пацієнт почувається настільки добре, що може переїхати до дому реконвалесцентів, тоді він може, на зарядження свого лікаря, перебувати в такому домі чергових 20 днів безкоштовно, а іще дальших 80 днів за оплату у висоті 5 долярів денно. Отже, разом 190 днів медичної опіки у випадку кожного окремого захворіння.

Хворі, які не перебувають у шпиталі, можуть також частинно користати з публічних фондів. Роблення всяких діягностичних тестів або інше лікування вдома буде частинно покрите, а саме: пацієнт платить перших 20 долярів плюс 20% усіх дальших коштів за таке лікування впродовж двадцяти днів.

Закон дає змогу всім особам у віці понад 65 років життя викупити собі **добровільно** полісу **на оплату коштів лікаря,** бо ці кошти не включені у вищезгаданій програмі. Премію платить у рівній висоті забезпечений і скарбниця Соціяльного Забезпечення, тобто **по три доляри місячно,** які будуть стягані з чеків. старечої пенсії тих осіб, що її отримують, або будуть мусіти бути вплачувані тими особами, які не отримують старечої пенсії. Треба пам'ятати, що це забезпечення покриє 80% оплати за лікарські візити, крім перших 50 долярів, що їх пацієнт буде мусіти заплатити, крім премії, впродовж одного року.

Тоді як постанови про оплати за шпитальну опіку увійдуть у життя 1. липня 1966 р., то постанови про покривання коштів перебування у домі для реконвалесцентів набудуть сили щойно 1. січня 1967 р. Тому старші віком громадяни не повинні позбуватися медичного забезпечення, якщо вони тепер його мають, аж до кінця червня 1966 р. Варто пам'ятати що закон про медичну опіку не передбачає повного покривання коштів, як також обмежув час, впродовж якого за перебування в шпиталі чи домі для реконвалесцентів, або лікування вдома і відвідування хворого ведичною сестрою федеральна скарбниця платитиме, Тому навіть і після 1. липня 1966 може бути доцільним мати спеціяльне забезпечення на випадок затяжної недуги. Крім того, є ряд хворіб, що взагалі не криті законом, як от туберкульоза і ін. Рівно ж **не говориться в законі про покривання коштів самих медикаментів,** які часом можуть бути дуже дорогі. Тому треба виждати й слідкувати за розвитком медичної опіки в дії.

На шляху до «суспільства добробуту» (ґрейт сосаєті), на рекомендацію президента Джансона, Конґрес ухвалив спеціяльний **Закон про помешкання і розбудову міст з 1965 р.,** який передбачає витрату 7,5 більйона долярів з федеральної скарбниці на цю ціль. Ідеться про збудування 240,000 помешкань у містах на публічний кошт, як також про додаткову допомогу містам майже 3-ма більйонами долярів у їх відновленні застарілих і занедбаних дільниць, як також допомогу каледжам і університетам у висоті майже одного більйона долярів на будову мешканевих домів для студентів і 800 мільйонів на розбудову достави води містам і каналізації.

Цей закон передбачає також ряд полекш у фінансуванні мешканевих домів, зокрема для ветеранів і власників підприємств, що мусіли бути усунені й перенесені через розбудову міста або шляхів, а також для хліборобських малодоходових родин. Цього рода федеральна допомога не нова. Що нове в цьому законі? - Це безпосередня допомога родинам, що мають нижчі від пересічних доходів, **у плаченні ренти за помешкання.** Хто може отримати таку допомогу? Залежно втд місцевости, родини з трьох-чотирьох осіб із річним чистим заробітком у висоті поміж 3,100 до 4,900 долярів, або родини з сімох або більше членів до висоти річного заробітку 5,800 долярів.

Закон передбачує, що родина може отримати допомогу в плаченні ренти за помешкання тільки у висоті різниці повної висоти ренти та одної четвертини заробітної платні родини, тобто закон намагається забезпечити, щоб низькодоходові родини не витрачали на ренту більше як 25% свого заробітку. Існує, однак, ще одне важливе обмеження. Власником дому, що в ньому родина рентує мешкання, мусить бути якась незарібкова. установа, як от церковна громада, робітнича спілка, кооператива тощо. Рентуючи від приватного власника, родина не може дістати допомоги в покриванні частини коштів чиншу.

Очевидно, все згадане тут соціяльне законодавство спрямоване на піднесення життєвого стандарту тієї частини населення, яка в си-

ву обставин не може дотримувати кроку навіть з родинами, які заробляють пересічно. Це є частина програми президента Л. Б. Джансона дбати про господарський розвиток країни, а зокрема поборювати безробіття.. Сучасні ж бо економісти стоять на становищі, що продукція країни залежить від того, чи є збут на продукти, а збут продуктів залежить від купівельної спроможности населення, а знову ж купівельна спроможність населення залежить від грошових доходів, що ними споживачі можуть вільно диспонувати.

У суспільстві, що живе в добробуті, нема потреби ані на недоживлення,. ані на відсутність медичної опіки, ані мешкати в негідних людини норах. Суспільство повинно допомагати тим, які не мають змоги з важливих причин, як от хвороби, безробіття, брак освіти чи іншого вишколу не з їх вини, забезпечити бодай мінімальний життєвий стандарт для своїх родин. Воно ж, із другого боку, не має обов'язку допомагати тим, які не мають ані доброї волі, ані не намагаються подбати про власне матеріяльне забезпечення. Як відрізнити одних від других — це нелегка справа адміністраторів усяких допомогових програм, базованих на принципі потреби. Від цього вільні постанови про старечу пенсію, як також і про нововведену медичну опіку.

Ганна Черінь

ОСТАННІ ДЕСЯТЬ ЛІТ

(Продовження)

У нашім літературнім поході проти Москви (а наша літературна творчість на еміґрації. поза кривляннями деяких горе експериментаторів, є саме таким походом) дві українські письменниці несуть транспарант, що викриває нелюдські злочини Москви супроти нашого народу. «Куди йшла стежка» Ольги Мак змальовує совєтський терор на Україні після розгрому визвольних змагань 1917-1920 років. Авторка відразу відкриває завісу в концентраційнім таборі Сибіру, куди після допитів і катувань потрапили молоді борці за незалежність України. Троє приятелів зустрілись там — і не одразу один одного пізнали, бо перебування в совєтських катівнях змінило їх з юнаків на стариганів. Там же вони зустріли і колишнього ката Жоржа Крюка, що колись замордував сестру одного з героїв твору. Навіть Крюка не помилувала московська катівня, і тепер він, жалюгідний і напівбожевільний, силою обставин став спільником своїх колишніх ворогів і разом з ними утік із табору. Твір цей важкий, сповнений жахів минулого і сучасного, але читати його легко тому ,що авторка ввела у твір багато яскравих другорядних персонажів (з них найцікавіший розбійник «Петькс Большой») і багато пригод. Якби не прямолінійність ідеі патріотизму, цей твір можна було би віднести до пригодницьких або навіть кримінально-пригодницьких. І тут письменниця знає, про що пише: її описи суворої краси тайги, описи сибірської бурі-пурги різко контрастують із картинами концентраційного табору. Письменниця малює на ввесь розмах і не оминає неестетичних деталів. Ось зразок картин із цього твору·

«Переступивши поріг мого нового житла, чорного і смердячого, як паща здохлої гієни, я мало не зімлів. Але зараз же переборов слабість, потішаючи себе думкою, що взамін за свіже повітря, блакить неба і чудесні краєвиди засніженої тайги я дістаю бажане віддавна тепло й місце на нарах, де можна лягти й простягти на всю довжину розпухлі ноги.» (ст. 8)

«Ми похапцем випили теплувату брудну водичку, що тхнула милом і щурами, і підтюпцем побігли до праці. Поки добилися на місце, вже розвиднілося, і засніжена тайга розцвіла назустріч сонцеві золотом, пурпурами і самоцвітами. На тлі цієї величі природи, на чистоті розкішних барв, ми, в'язні, видавалися ще нужденнішими, бруднішими і страшнішими, ніж були насправді. Виглядали гноївкою на білому оксамиті, чорним шумовинням на золотій таці, павуками на ніжному серпанкові молодої.» (ст. 10)

Ще цікавіший написаний раніше твір цієї письменниці — повість «Чудасій» (1956). Дія відбувається напередодні, під час і після Другої Світової війни. Події не такі заплутані і скомпліковані, як у творі «Куди йшла стежка», але сам твір більш цікавий. «Чудасій» вніс до нашої літературної скарбниці нового **типа,** в той час як у творі «Куди йшла стежка» головні герої бліді й невиразні, і тільки другорядні та третьорядні персонажі лишаються в пам'яті. Чудасій — Олекса Ухо ніколи не забудеться. Цікаво, що так званий літературний тип

не являється справді типом, цебто, людиною, характерною для цілого народу чи якоїсь його суспільної верстви. Таких чудасіїв, як Олекса Ухо, серед українців дуже мало, і все ж кожен із нас хоч би одного такого стрічав. Якби Осьмачці більше витримки, доброти до людей, менше демонізму і неврозу, він би міг бути прототипом Олекси. Так як і Осьмачка, Олекса маскувався, щоб не попасти під гільйотину. Тільки його маска була не божевілля, а диваацтво. Талановитий винахідник, на всі руки майстер, спритний і обережний, він навмисно не пішов на шлях проспектів і конструкцій, щоб не сприяти підсиленню москалів. Натомість він лишився в хемічній лябораторії і готував сили для боротьби проти ворога як прийде слушний час.

І той слушний час прийшов — ми це пам'ятаємо . . . 1941 рік! Олекса віддав свої таланти на службу України — в УПА. Коли ж доля привела його на еміграцію, він там зробився братом Онисифором, вихователем українських дітей.

Цікаво, що свого героя Ольга Мак змалювала як безсумнівного українця, хоч українець у нього тільки батько, а мати — запекла московка. Напочатку твору Олекса болісно переживає, що його мати належить до ворожого табору, але в дискусії з приятелями сам блискуче розв'язує цю проблему:

. . . «Не можна національности вибирати, так само, як не можна при народженні вибирати кольору очей або волосся . . . Національність є частиною людської душі, розумієте ви, вчений ботаніку? А тепер спитаю Вас: може народитися жива людина без душі? Може?

— Звичайно, ні . . .

— Отже, і без національности не може! (ст. 22)

Олекса Ухо — це один із небагатьох типів, створених еміграційними письменниками. Цікаві постаті героїв Багряного, цікаві його Петро і Ата — але вони не типи. Навіть Грицько і Наталка з «Тигроловів» ще не типи, а ось Гнат Кіндратович Зосима Дончука, Мар'яна Докії Гуменної, Макс Чміль Керницького і Олекса-Чудасій — це типи. Їх одразу пізнаєш, ніколи не забудеш, і тільки раз вони з'являються в літературі.

Не знати, чи з яких особливих, покищо не досліджених причин, чи просто випадково, в новій українській еміграційній літературі помітна виразна перевага жінок, кількісно і якісно. Хоч «чоловічих» організацій у нас не бракує, проте тільки СФУЖО створило фонд, з ласки славної Марусі Бек, що кожного року приділяє премії за кращі твори. Часом до конкурсу запрошують і чоловіків, проте жінки здебільшого їх перемагають. Є думка назвати щорічну нагороду «Українською Феміною» і продовжити до безконечности.

Дуже добре стоїть у нас справа з гумором і сатирою. А от на Батьківщині це, мабуть, найслабша ділянка. Як переглянеш «Перець» чи альманахи типу «Смійтесь наздоров'я», то плакати хочеться. Воно й зрозуміло: під чоботом сміятися не легко! Засмієшся трохи не так — розчавить тебе чобіт. Ні, сміх потребує свободи.

На еміграції — гумор — це добрий крам, що навіть знаходить покупця. Український покупець скупий, коли іде справа про книжки. Але це не тільки українська риса: багаті американці також дуже малий відсоток свого прибутку (пів процента) витрачають на книжки. Врешті, для американців є під рукою бібліотека, а українську книжку дістати важче. Проблема своєрідного бойкотування літератури нашими громадянами — одна із найбільш болючих. Але для гумору робиться виняток. Особливо люблять наші люди йти на вечори гумору і сатири. Америка — це взагалі країна сміху. Тут хоч би ти вмирав, мусиш усміхатися, і без «джоку» навіть «добридень» не приймається.

Ця настанова впливає і на творчість українських еміграційних письменників додатньо і від'ємно. Додатньо — що вони звикають до гумору і витреновують техніку і спостережливість. Від'ємно — що часом вони намагаються написати «смішно» про щось, де сміху якраз і непотрібно. На похоронах сміятися недобре. І коли Микола Понеділок в патетично-трагічній збірці новель «Говорить лише поле» раз-у-раз збирається на фарс, виходить важкострявна комбінація. Проте, краплини гумору в серйозних творах потрібні й цінні. Були вони в цілій світовій літературі, починаючи із старогрецької і римської, були вони в Шекспіра і в Дікенса, і ще більше це помітно в літературі новій. Гумор, як це було в Гайнріха Гайне, проникає навіть у ліричні вірші. Один ліричний поет клясичного напрямку взагалі «перевернувся» в доброго гумориста типу «хе-хе». Це — Свирид Ломачка, що здобув собі велику популярність в останнім десятиліттi своїми фельєтонами в періодичній пресі, а пізніше — двома збірками «Свирид Ломачка в Канаді» і «Любов до ближнього». Цікаве саме походження цього псевдоніму. Як і можна здога-

датися, Осьмаччині дивацтва діяли на гумористів і дали ідею для аж двох письменників: один із них назвав себе **Хведосієм Чичкою**, взявши Осьмаччине ім'я та прізвище його героя з поеми «Поет» (Свирид **Чичка**). Друга частина імени Осьмаччиного «Поета», **«Свирид»,** сполучилася з пародією на «Осьмачка» — Ломачка, і вийшов **Свирид Ломачка.** Крім самого імени, з Осьмачкою чи його героями схожости нема, хіба що «дивна» поведінка всупереч загально прийнятим міщанським правилам. Хведосій Чичка живе в Південній Америці і пише вбивчі пародії на літераторів (нікого, здається, не пропущено, а декому і подвійна пайка дісталася); Свирид Ломачка бере на приціл, в основному, міщанство і псевдо-інтеліґенцію, що лізе зі шкіри, аби лиш попасти «в пани». Тут і професори та інженери без дипломів, артисти без театру, малописьменні поети — вічні початківці, вічно-юні дівиці, що спеціялізуються в полюванні на женихів. Одна із них, немов Гоголівська Солоха, ховає одного жениха перед другим, щоб вони не зустрілися. Понад притишеним, можна сказати, шляхетним гумором Свирида Ломачки снується легенька хмарка смутку за вічно-прекрасним, ідеальним . . . Ось цитата з гуморески «Знайомство зобов'язує»:

— «Сузі, якщо я вам скажу, що у мене немає грошей, ви подумаєте, що це неправда. А в дійсності, це правда. В науці мислення це зветься силогізмом. Ось Арістотель пише про ці речі . . . Прочитати?

Але Сузі не хотіла Арістотеля, вона хотіла десять долярів. З почуттям легенької тривоги за майбутнє, я витяг свого значно похуділого за місяць студій гаманця і дав Сузі ще десять долярів. Що не кажіть, знайомство зобов'язує».

Гуморески Свирида Ломачки зображують трагікомічні ситуації, що створюються, коли ідеалізм зустрічається з матеріялізмом, і вони, на свій лад, пробують знайти порозуміння і компроміс. Тому то гумор Ломачки, подібно до Чехівського, це — сміх крізь сльози. Це розуме і сам автор, коли, устами однієї своєї героїні, стверджує:

«Я читаю ваші гуморески, пане Ломачко. Читаю все, до крапки. І знаєте що? В них більше смутку, ніж гумору». («Любов до ближнього» ст. 84)

Найвеселіший гумор на еміґрації можна знайти в двох гумористичних журналах — «Лисі Микиті», що видається в Сполучених Штатах, і в «Мітлі», що виходить в Арґентині. З них більш популярний «Лис Микита», бо має дуже доброго ілюстратора, що одразу ж до своїх малюнків складає текст, або навпаки, малює до свого тексту. Мені не відомо щоб десь у іншім журналі було таке добре сполучення двох талантів у одній особі, хіба що серед американських «картуністів» — але їхні твори, в порівнянні з ЕКОвими, дуже мізерні. Псує справу і в однім, і в іншім журналі партійна приналежність, що спрямовує всі стріли в однім, часто в хибнім, напрямку.

Хліб наш щоденний гумористичний дають нам Ікер (Іван Керницький) та Микола Понеділок. Понеділок багато кращий в суботу або в неділю, ніж у понеділок. В суботу чи в неділю він читає свої твори на концертах та літературних вечорах, і на слух він без порівняння ліпший, ніж на читання з книжки, бо він неперевершний артист — і пише для свого репертуару. Ось, наприклад, кульмінаційна сцена з гуморески «Соборний борщ»: американського гостя, містера Фрая, українці думали почастувати борщем. Проте, господині з ріжних частин України не могли погодитися, який саме борщ йому «репрезентативно» подати, і тому вже почали підмовляти гостя, щоб він краще взяв якої іншої страви.

— «Здається, з борщем не так . . . Може б ви котлетку забажали, — осмілюється вона запропонувати твердішу, що не викликує ніяких суперечок страву.

— Та ні, ждатиму борщу.

— Борщик ще кип'ятиться, ще вариться, — мнучи фартушок, ледь-ледь промовило дівча. — І невідомо коли звариться.

— Я почекаю трохи.

— Можете чекати ще довгенько, бо борщ... не... вприв.

— Упріє.

І вже відходячи, панночка стиха додає про себе: «Чи борщ упріє, а начальство від нього вже зіпріло».

В читанні це не смішно і навіть не дуже імовірно. Бо американський гість спочатку і не хотів нічого їсти, поки його та панночка не намовила, він навіть не знав, що таке борщ, то було би дивно, щоб він так уже того борщу домагався. Але тільки послухайте Понеділка коли він читає, і у вас не буде жодного сумніву, і ви тріснете зі сміху. В інших гуморесках є багато більші недоладності, є досить нудні місця. Дарма: коли чуєте Понеділка зі сцени, то він мабуть і з телефонної книжки зробив би гумореску.

Цле загалом, у Понеділка є незаперечний талант, і він багато правди передав дотепним словом, влучним жартом, жвавим діялогом. І в його гуморесках чутно часом мелянхолійні нотки — а нещодавно Понеділок усіх здивував своєю збіркою новель «Говорить лише поле»,

що в ній він просто з комедії перейшов до трагедії. Новелі цієї збірки відносяться до найтяжчого часу в сучасній історії України — років голоду і примусової колективізації. А що попит еміґрації багато більший на жарти, ніж на сумні речі, то читачі були розчаровані. Автор показав у цій збірці вправність у доборі слів, описах природи, портретах, але в багатьох місцях в трагічні події вкраплені жарти, що були б доречні в гуморесці, але не в цих новелях.

Іван Керницький постачає фельєтони для «Свободи», і читач уже звик до Ікерових Дзюнів, Гоків і панства Татухів. Шкода тільки, що і тут, в Америці, Керницький ще керується категоріями «старого краю» і не вважає на те, що не всі читачі походять із Богданівки під Львовом. Його фельєтони в «Свободі» втрачають силу через провінційність і свояцтво. А проте, може саме і це надає їм специфічного колориту. Серед кількох збірок Керницького визначається видана в 1958 році повість (?) «Герой Передмістя». Як вже було зазначено, цією збіркою Керницький створив новий український літературний тип. Ця повість — це, власне, не повість, а кілька оповідань, пов'язаних одним головним героєм і кількома другорядними, що періодично виступають на овид то в однім, то в іншім з оповідань.

Максим Чміль, знаменитий «пан Макс» — це щось середнє між львівським батяром, вічним студентом, Гоголівським бурсаком і дуже чесним та ідейним українським патріотом. Здається важко собі уявити комбінацію таких протилежних прикмет ,але саме таким є Макс. «Вічними» студенти частіше всього ставали через те, що їм поляки не давали змоги вчитися, а крім того і вчитися не було за що, то доводилося підробляти правдою і неправдою. Пан Макс, прикриваючись своїм батярством, дуже успішно розповсюджував націоналістичну літературу та організовував більші й менші патріотичні акції. Одним із улюблених його занять було також «Шерлокохолмство», цебто, аматорська детективна праця. Так він вислідив і викрив злочинця-шинкаря, що споював горілкою одного бідака, щоб перехопити від нього льотерейну виграу. За це поліційний аґент Базилі Коґут, що колись був Василем Когутом, одержав підвищення. Але Когут, що і раніше не був ворожим до українців своєї Богданівки, ще більше потеплів відтепер, і коли Макса поляки везли до Бриґідок, то саме Когут звільнив його від цієї біди.

В цій збірці дуже цікаві й другорядні типи — господиня Макса, пані Евдокія Павлова, халамидник Адасько, згаданий вже поліцист Когут. А чого вартий професійний «сидун» за інших у в'язницях, студент ветеринарії Потішко! Коли студентів у Академічнім Домі викликали поіменно на коридор, щоб забрати до криміналу, Потішко за «п'ятку» ішов за когось із друзів. «Завжди мав напоготові, під руками, спакований коц, малу подущину — — «яська», рушник, мило і чисту пару білизни на зміну . . . Та якось дивно сталося, що під час останнього рейду на Академічний Дім, поліція забрала Потішка не на чужий рахунок, а на його власний . . . Це дуже здивувало Потішкових друзів, і бачачи його таким спантеличеним, один із них зауважив:

«Гляньте-но, панове-товариство, як Потішко сумує, що мусить сидіти сам за себе ! . . . — Дайте йому котрий п'ятку, бо хлоп помре з жалю!»

Збірка «Герой Передмістя» має доброго мовного редактора В. Давиденка, але відхилень від норм української лексики і граматики повно. Проте, цей своєрідний мовостиль правити було б гріх: саме в нім сіль, подібно, як у творах Стефаника. В кінці книжки є словник львівської говірки для тих, що може б у чім засумнівалися, але, на мою думку, все зрозуміло і без словника. Книжка розрахована, попри свою «простакуватість» на читача з вищою освітою. Пані Евдокія, наприклад, має зачіску, як красуні з Рогу Доброї Надії (ану, до енциклопедії!); стоїть вона на базарі, «немов богиня Деметра»; розділ «Як я був соловейком» починається з посилання на Богдана Ігоря Антонича, а стару канапу пан Макс влучно називає «Незакінченою симфонією». (Хто її композитор?).

Добрі здібності до сатиричних повістей має Зосим Дончук. Його «Гнат Кіндратович» дав нам двох національних пройдисвітів, що можуть гідно стати в ряд із Бравим Солдатом Швейком: Гната Кіндратовича і маґістра Пролька. Книга ця мала величезний успіх, і письменник розробив її на трилогію (трилогоманія — дуже пошесна хвороба! Найгірші ускладнення трилогоманії це те, що кожна наступна частина гірша від попередньої). Друга частина трилогії про Гната Кіндратовича, «Море по коліна» пересичена грубими дотепами і мало не порнографією. Крім того, книжка викликала нагінку на автора за те, що він відважився переступити одвічне табу і зодягнув свого Гната Кіндратовича в священицьку ризу. Проте, церква і дійсно віруючі християни не мусіли б за те ображатися, бо ж у творі

нема дискредитації справжнього духовенства. Читач добре бачить, що це той самий Гнат Кіндратович, тільки на деякий час замаскований, — поки його досить швидко не розкрили, — і тоді він покинув церкву.

В останній час Дончук, при допомозі письменниці Галини Журби, вніс елементи гіркого гумору і в особисте життя: написав він дуже ідилічну повість «Перша любов» і ще не встигла книжка обсохнути, як Галина Журба заявила, що це — її «Любов», а не Дончукова, і що Дончук, м'яко передаючи вислови Журби, позичив без дозволу її сюжет і стиль. На доказ своїх тверджень, Журба почала друкувати в журналі «Київ» свою версію «Першої любови», під іншою назвою. Але далі войовничої передмови і першої, досить короткої і схематичної частини, справа не пішла. Обидві версії цікаві, а чия була справді «Любов» — колись нам покаже історія.

На еміґрації більше гумору, ніж сатири. Замість сатири в журналах і газетах друкуються безконечні серії дискусій навколо тієї чи іншої проблеми, як наприклад, «Зустрічатися чи не зустрічатися, а коли зустрічатися, то де і як»; «Який Шевченко кращий: молодий, чи старий, сумний чи веселий, в шапці чи без неї» і тд. В цих дискусіях є повно непередбаченого гумору і більш ніж треба злобної іронії й сатири, здебільшого, на своїх же.

Злободенна сатира тепер трохи «вийшла з моди». Більшість редакторів, знеохочені большевицькими агітками, не хотіли б бачити на своїх сторінках подібні штампи, що безконечно карбують «жорстоких катів» і «лютих ворогів». А проте, влучна сатира потрібна. Її дуже важко написати так, щоб було влучно, боляче для ворога, дотепно і не банально. Такі сатири часом пишуть Риндик і Іван Евентуальний — коли їм це вдасться. Ось одна із вдалих сатир Івана Евентуального, «Книгу — масам!»

Мусить мати
Кожна хата
Твори геніїв-вождів.
Чи убога, чи багата,
Сип за твори сто рублів!
Ленін, Сталін,
Сталін, Ленін . . .
Той тираж рекорди б'є.
Навіть в чорта у кишені
«Краткій курс Ве-Ка-Пе-Бе».
Угиналися полиці
Під книжковим тягарем.
«Що ж, — казали, — пригодиться,
Якщо завтра не помрем».
І згодилось. Повтікали
Перед німцями вожді.
Скрутно стало із дровами,
Ліс далеко, ще й дощі.
Ще й ходити заборона . . .
Стій! Та ж маєм цілий скарб!
І холодна піч кухонна
Знов весела і жарка.
Чай зварити — досить тома,
Якщо борщ — потрібно три.
Матер'яльна аксіома:
Надруковано — гори!
До двох літ палали печі.
Ленін, Сталін, Енґельс, Маркс . . .
Хоч отим вожді старечі
Прислужилися для нас.

(«Проти шерсти» ст. 24-25)

А ось уривок із дуже цікавого сатиричного вірша «Псяче інтерв'ю» про двох песиків (один з Америки, а другий — із СССР).

— Чим славна в вас республіка?
— Та . . . Діркою від бублика
І лаптями також».

Цікава змістом і формою сатира Івана Багряного «Антін Біда — герой труда». Історія цього твору також цікава: Ігор Муратов, лавреат сталінської премії, написав у 1956 році поему «Антін Біда» — пасквіль на українських еміґрантів. В цій поемі Муратов закликав українців покинути табори і повертатися «на родіну». Іван Багряний, що в той час напружено працював над романом «Буйний вітер», перервав свою працю і негайно написав блискавичну відсіч Муратову — **свого,** справжнього «Антона Біду», де ще раз заявляє цілому світові, чому українська еміґрація залишила свою країну і не повернеться додому, аж поки не впаде червона імперія:

Ви всі гукаєте Біду?
Прийду!
Прийду!
Авжеж прийду.
Та тільки як прийду, «брати»,
То вам прийдеться утекти.
«Антін Біда» ст. 265)

Муратов, на власне горе, вибрав невдале ім'я для героя своєї поеми. Зате для Багряного це дуже вдале ім'я. Виходить, що Муратов і ті, в ім'я кого він пише, «гукають БІДУ» — і вона до них прийде.

(Продовження буде.)

Проф. Д-р Петро Стерчо

БАТЬКО КАРПАТО-УКРАЇНСЬКОГО ВІДРОДЖЕННЯ

(Закінчення)

В боротьбі проти мадяризації Закарпаття не обмежувався о. А. Волошин до видавання газет «Наука» і додатку для селянства «Село». Він видав ряд брошур для народу, як «Церква», «Народ», «Єпархія», а також видавав популярно писані книжки інших авторів, як от «Наша правда» д-ра Ю. Шуби, «Проти п'янства» Івана Мигалка і ін. Варто пам,ятати, що це діється в добі повної заборони українського шкільництва, на знак протесту проти якої 18 учителів зрезигнувало з своїх посад. Але їх і їм подібних вже в Будапешті називали «останніми могіканами».

Школа й преса не були одинокими інституціями, що були предметом мадяризації. Пресію мадяризації сконцентровано відтак на останній остої українськости Закарпаття того часу — Церкві. Традиційно Мукачівська єпархія Греко-католицької Церкви сягала не тільки на територію сучасної Карпатської України й Пряшівщини, але й на територію Саболчської, Сукмарської і Гайдудорозької жупи, де в половині минулого сторіччя було біля 7о греко-католицьких парохій із староукраїнською літургійною мовою в ужитку. Історично — це змадярізовані карпатські українці. Мадяризація захопила їх найраніше й уже в 1863 р. мадярські чинники розпочали рух за уведення мадярської мови в Богослуження та створення окремої епархії з осідком у Гайдудорозі. Хоч Апостольська Столиця кількакратно забороняла уживання мадярської мови у Літургії, мадяризаторські священики її увели на власну руку, а вже в 1912 р. домоглися й створення окремої Гайдудорозької Єпархії на чолі з першим єпископом Стефаном Мікловшієм (з осідком у Дебрецині). Мадярський уряд інтенсивно вів цю акцію й осягнув успіх.

Але акція за уведення мадярської мови в Літургію не обмежилася до Гайдудорозької Єпархії. Мадяризатори посягали також і на Мукачівську та Пряшівську Єпархії. Тоді як на конґресі у справі автономії Католицької Церкви в рямках Мадярщини в 1871 р. Адольф Добрянський, Євген Попович і інші представники карпатських українців боролися за окремішну автономію греко-католицької Церкви, то на засіданні спеціяльного комітету в цій справі в 1902 р., після промови д-ра Олександра Микити, мадяризатори протестували навіть проти терміну «Руська Церква» (Екклезія Рутена), хоч так її називала Апостольська Столиця.

Вже в 1898 р. міністерський предсідник Дезидер Банфі увізвав мукачівського єпископа Юлія Фірцака, щоб із богослужебних книг викинув староукраїнське письмо й впровадив мадярське. Ситуація була тим гірша, що пряшівський єпископ Стефан Новак ішов всеціло мадярам на руку. У цій критичній ситуації о. Августин Волошин випрацьовує еляборат документу для оборони староукраїнського письма в богослужебних книгах. Цей документ вповні підтримав Єпископ і прийняв його за свій. Та мадярська влада і надалі натискала і підчас війни, в 1915 р. скликала в цій справі конференцію до Будапешту з участю мукачівського єпископа Антонія Паппа, пряшівського С. Новака й гайдудорозького С. Мікловшія. До своєї помочі запросила примаса д-ра Івана Черноха, який силою свого авторитету натискав на єпископів і їх дорадників, застрашуючи їх тим. що опір граничить із «державною зрадою», а крім того «кирилиця може бути отруєю і дорогою до схизми». На цій конференції в обороні українськости Церкви перший виступив о. Августин Волошин, після чого проти реформи рішуче виступив і єпископ А. Папп. При допомозі Апостольського Нунція затримано **статус кво,** хоч молитовники для вірних і так треба було друкувати мадярською транслітерацією, бо вже від 1907 р. школи були тільки мадярські.

Мужня постава о. А. Волошина заслуговує зокрема на відмічення тому що мав відвагу виступити проти мадяризації саме тоді, коли нагінка мадярської поліції була майже необмежена. В перших роках світової війни на якийнебудь донос арештовано кожного українця. Тоді заарештовано понад тридцять священиків, тисячі селян, з-поміж яких багато засуджено на смерть. Терор панував у такій мірі, що, напр., людність села Нижні Верецьки на пограниччі з Галичиною заявила, що вона «мадяри греко-католики». Цьому дивувалися славні УСС-и, не здаючи собі справи з розпачу українського населення.

Як лихоліття мадярського терору скінчилося в програній І-ій світовій війні, карпато-українські патріоти взялися до визволення свого народу з мадярського ярма. «Ми, цілком природно, могли тільки думати про те, що українці під- і за- Карпатами, разом спільними силами створять свою Державу,» — каже у своїх споминах о. А. Волошин. «Але як ми мали зачати справу та як її вести — це все залежало від міжнародньої ситуації,» твердить він далі. Природний гін був злучитися із своїм материком, Україною, а тому о. А. Волошин з гуртом близьких однодумців висилає проф. Августина Штефана вже у вересні 1918 р. до Відня, щоб нав'язати контакт з Українською Парляментарною Репрезентацією і скоординувати політичну акцію. Але в тому часі галицькі політики ще не мали виробленої політичної концепції, ані пляну власної акції.

На всякий випадок, в Ужгороді вже 9-го жовтня 1918 р, створено «Руську Народну Раду», що її очолив о. Д-р Симеон Сабов, який ніяк не міг зрозуміти, чому о. А. Волошин рішуче відмовлявся очолити цю Раду. Крім Сабова, який щиро любив свій нарід, але одночасно вірив, що в рамках Мадярщини в майбутньому можна буде здобути політичні права, до Ради цієї входили патріоти з оточення о. А. Волошина, щоб тримати руку на живчику. Ця Рада мала за завдання здобути максимум політичних прав для карпатських українців, якщо Закарпаття було б змушене залишитися в рамках Мадярщини. Як відомо, Рада осягнула успіх, бо «Руській Країні» признано політичну автономію законом ч. X з 24. грудня 1918 р.

Та справжнім бажанням карпатських українців було злучитися з Українською Державою. За цим висловилася Народна Рада Пряшівщини на чолі з о. Омеляном Невицьким, Народна Рада Мароморощини очолювана Д-ром Михайлом Бращайком, Народна Рада у Сваляві під ґоловуванням Михайла Комарницького, а напередодні Свята Соборности у Києві (т. т. 21.I.1919.)Загальний Конґрес угорських-русинів у Хусті. Але Українська Держава не змогла встоятися, а заходами Томи Масарика паризька мирова конференція прилучила «Країну Південно-Карпатських Русинів» як автономну країну до Чехо-Словаччини. Після доконаного факту, всі народні ради об'єдналися в Центральну Руську Народну Раду, як загальну представницю інтересів карпатських українців.

Хоч Сен - Жерменський Договір ґарантував Карпатській Україні повну політичну автономію з власним законодавчим соймом, власним ґубернатором і власним судівництвом, празька влада не спішила переводити постанов цього договору в життя. Прага впровадила провізоричне правління із своїм адміністратором Іваном Брейхою. Щойно на рішуче домагання карпато - українських політиків, створено Тимчасову Директорію, на чолі з Д-ром Григорієм Жатковичам, представником американських русинів. Членом цієї Директорії, як тимчасового уряду автономної країни, був також о. Августин Волошин. Згодом Директорію зліквідовано й іменовано Жатковича губернатнром, але Сойму таки не вибрано аж до лютого 1939 р.

Батько Волошин у нових обставинах кидається у вир народно-просвітньої праці. Очолюючи учительський семінар в Ужгороді, докладає всіх зусиль, щоб вишколити добрих і кваліфікованих учителів, які одночасно були б і якнайвірнішими синами свого народу. Поруч із Українською Торговельною Академією в Мукачеві, що нею керував Августин Штефан, це була кузня підготови працівників на народній ниві, які жили й працювали серед народу в кожній закутині Закарпаття. «Учительська Громада», що її очолював о. А. Волошин до 1935 р., а опісля проф. А. Штефан, об'єднувала все національно свідоме учительство Закарпаття і унапрямлювала його педагогічну, культурно-освідомну та політичну діяльність. Українське учительство було двигуном праці в місцевих читальнях Т-ва «Просвіта», як матірного товариста всього суспільно-громадського життя на Закарпатті. Батько Волошин був основноположником «Просвіти» і їздив по всьому Закарпатті з промовами підчас районових з'їздів, посвячував українські прапори та народні доми в містах і селах. Вже у 1920-тих роках став о. А. Волошин загально визнаваним і безконкуренційним національно - політичним провідником усього національно свідомого українства Закарпаття.

Батько Волошин був у першу чергу священиком і педагогом, тому він невпинно працював над духово-культурним піднесенням наро-

ду. Він пише і видає шкільні підручники для початкового і серсднього шкільництва майже для кожного предмета навчання, від «Букваря» починаючи,а на підручниках фізики і хемії кінчаючи. Писав також літературні твори, зокрема драматичні для народніх театрів «Просвіти», як також продовжував видавничу діяльність т-ва «Унія» і «Просвіта». У всій цій діяльності натрапив він на великий опір москофільського руху, що його штучно підтримували так чехи, як і мадяри та поляки, щедрими грошовими дотаціями. Москвофіли створили паралельні товариства майже в кожній ділянці життя, як також видавали паралельні шкільні підручники й самі впроваджували їх ь ужиток, що довело в 1930-роках до мовного хаосу в шкільництві, проти якого о. А. Волошин і його співробітники невпинно боролися.

У всесторонній своїй діяльності о. А. Волошин не забував про економічне піднесення країни. Вже в перших роках чеського панування організує він «Підкарпатський Банк» і асекураційне товариство «Бескид», а зокрема підтримує поширення сільсько - господарських шкіл серед селянства й української кооперації по всьому Закарпатті.

Шкільництво, вихованя молоді в «Пласті» й «Січі», культурно - освітня діяльність мережі Т-ва «Просвіта», українська преса, видавання наукових, літературних і популярно - публіцистичних творів, як також організування господарських виробничо - торговельних підприємств і банківництва були постійно центром уваги Батька Волошина і всі вони спричинилися до колосального і всестороннього піднесення країни впродовж неповних двадцять років поміж двома світовими війнами. Здобутки в цих ділянках були підложжям для політичної діяльности карпатських українців, на чолі якої стояв Батько Волошин.

⁂

Після прилучення Закарпаття до Чехо-Словаччини сконсолідований політичний орган карпатських українців Руська Центральна Народна Рада в Ужгороді прийняла ряд постанов на своєму пленарному засіданні 15 травня 1919 р., які визначували правно-політичні умови, на яких Закарпаття прилучилося до ЧСР. Між іншим там читаємо в першій точці:

«І. Русини творять в рямках Чехо-Словацької Республіки самостійну державу»,

а в точці ч. 4. сказано:

«4. Підкарпато-Руська Держава є незалежною у всіх автономних і внутрішніх справах країни».

У дванадцятій точці цих резолюцій Руська Центральна Народна Рада визначує кордони автономної Карпатської України, включаючи до неї і українську Пряшівщину. Ці умови спеціяльна делеґація, на чолі якої був о. Августин Волошин, 23 травня 1919 р. пред'явила президентові Томі Масарикові на Градчанах, що були прикращені в той час поруч чехословацьких також синьо-жовтими українськими прапорами.

Та чехи не дотримали не тільки умов Народньої Ради, але й зломали дані обіцянки, зафіксовані в сен-жерменському договорі. Уведення автономії вони відволікали, а для адміністрації призначили тимчасового адміністратора Івана Брейху, який розпочав свою працю на принципі «діли і пануй»..Брейха використав незадоволення амбітного Антона Бескида, який активно вів акцію за прилучення Закарпаття до ЧСР від січня 1919, але, коли 7 листопада 1919 р. створено Тимчасову Директорію, як автономний уряд Закарпаття, що до нього входили: Д-р Григорій Жаткович, о. Августин Волошин, Д-р Юлій Бращайко, о. Д-р Василь Гаджеґа і Д-р Омелян Торонський, його не іменовано до цього тимчасового автономного уряду й тому Бескид розпочав акцію проти Директорії і патріотів з Народної Ради.

Він згуртував навколо себе антинародників і москвофілів з Галичини й Буковини і при підтримці Брейхи повів хрестоносний похід проти українського духово - культурного й національно - політичного відродження Закарпаття. Це був початок розбиття карпатських українців на два табори: українських народовців і москвофілів, які опісля були відомі під назвами «просвітян» і «духновичівців».

Тоді як Директорія домагалася для себе дійсних прав уряду до часу встановлення губернатора і сойму, Бескид і Брейха вели акцію проти Директорії. В тій ситуації о. А. Волошин концентрує свою увагу на народній раді, яку відтак названо «першою» для підкреслення того, що москвофільсько-мадяронська народна рада була створена вже як конкуренційна в противагу Першій Руській Центральній Народній Раді. Коли згодом почали поставати політичні партії, вже базовані на партикулярних інтересах, о. Августин Волошин орґанізує Християнську Народну Партію, від якої був він вибраний послом до чехословацького парляменту в Празі. Її орган «Свобода» в ч. 266 з 1928 р. характеризуючи загальне положення на Закарпатті після ліквідації навіть Тимчасової Директорії та резиґнації першого губернатора Д-ра Жатковича на знак протесту

проти чеського нехтування постанов про уведення автономії, назвала як «загальну і необмежену ненависть до чехів». Українські патріоти на чолі з о. А. Волошином зрозуміли, що й чехи стали на шлях дрібного колоніялізму, а тому розпочали боротьбу проти їх антиукраїнської політики.

Тоді як карпатські українці домагалися уведення автономії, вони не бажали розвалу існуючої тоді Чехо-Словацької Республіки, в якій все ж зажили вони вільніше й стали ставати на ноги під кожним оглядом. Натомість москвофіли, на чолі з Антоном Бескидом, з чеської ласки ґубернатором, Іваном Куртяком. Степаном Фенциком і ін. прибирали плащик боротьби за автономію тільки для прикривання своїх справжніх цілей повороту Закарпаття до Мадярщини. Тим то треба пояснити, що о. Августин Волошин і всі справжні карпатоукраїнські патріоти рішучо поборювали мадярський ревізіоністичний рух, ведений на міжнародньому полі на велику скалю і активно підтримуваний тоді вже італійським диктатором Беніто Муссоліні та газетним маґнатом Анґлії лордом Ротерміром. «Просвіта» організувала масові віча проти ревізіонізму по всьому Закарпатті, а Батько Волошин невтомно виступав на них з промовами.

На багатотисячному районовому З'їзді Просвіти в Мукачеві 2 липня 1933 р. в резолюціях ствержено «культурно-національну єдність тутешнього українського населення з великим слов'янським сорокамільйоновим українським народом», а одночасно запротестовано «проти спроб деяких держав домогтися ревізії границь ЧСР та проти старань нинішньої Мадярщини приєднати наше Підкарпаття до себе і заявляє, що не дасть забрати віковим гнобителям нашим ані п'яді нашої землі». Поруч мадярів широку ревізіоністичну акцію вели поляки в тому часі. Краківський «Ілюстровани Кур'єр Цодзєнни» з 25. вересня 1933р. пригадав польсько-мадярську дружбу в цій справі, мовляв, «Поляк-венґер два братанкі, I до шаблі, і до шклянкі»... В 1934-ому р. Учительський Конґрес, на чолі з о. А. Волошином, проголосив що «кожен член Учительської Громади прикладе всіх зусиль до того, щоб між народом паралізувати та поборювати всі протидержавні та ревізіоністичні чутки й думки, щедро сіяні ворогом нашого народу та республіки.» Батько Волошин був також головним промовцем на масовому протиревізіоністичному здвизі в Ужгороді дня 7. травня 1934 р. Карпатські українці не бажали повернути в мадярську неволю.

Для акції розвалу Чехо-Словаччини мадярський ревізіоністичний рух знайшов, поруч Беніта Муссоліні, найкращого союзника в Адольфові Гітлерові. У своїй першій промові в ролі канцлера Гітлер заповів з'єднання усіх німецьких земель у Райху. Це йшло по лінії бажань Мадярщини, а тому то вже у вересні 1936 р. реґент Микола Горті в супроводі прем'єра Калмана Дарані й міністра закордонних справ Калмана Кані відвідав Гітлера. Вже тоді вони договорилися в справі розвалу Чехо-Словаччини спільними силами, при співпраці Італії. Горті вважав самозрозумілим, що Карпатська Україна й Словаччина будуть повернені Мадярщині. Від того часу зовнішній тиск на ЧСР зростав, але чехи чогось не хотіли зрозуміти наростаючої небезпеки й не резиґнували із своєї дрібно - колоніяльної політики в Карпатській Україні, а частинно і на Словаччині.

Принцип «діли й пануй» застосовували чехи на Закарпатті в 1930-их роках так немов би для їхнього державного існування не було жадної зовнішньої ані внутрішньої небезпеки. Це доводило до зростання невдоволення в Карпатській Україні й на Словаччині та до загострювання відносин до чехів. Із зростом чехізації адміністрації, а зокрема шкільництва, на Закарпатті посилювалася боротьба проти чеського панування. В той спосіб вже в 1935 р. Проф. Августин Штефан видвигає на сторінках преси концепцію «модусу вівенді» поміж українцями й москвофілами, щоб об'єднаним фронтом здобути автономні права для країни. В цьому підтримав його о. Августин Волошин і від того часу стан війни поміж цими двома таборами перетворено поступово в стан співіснування і взаємного визнання, а це у свій час довело до створення першого автономного уряду спільними зусиллями 8. жовтня 1938 р на спільному засіданні представників української і москвофільської народної ради. До автономного уряду Андрія Бродія о. Августин Волошин входив як державний секретар суспільної опіки. З протоколів засідань уряду виходить, що о. А. Волошин був чи не одиноким членом уряду, який докладно опрацював пляни праці свого ресорту. Та цей уряд існував усього два й пів тижня.

***

Коли виявилося, що мадяроно - москвофіли, навіть будучи міністрами автономного уряду не припинили таємної акції за привернення Карпатської України до Мадярщини, то 26. жовтня 1938 р. о. Августин Волошин перебирає керму автономного уряду, до якого ще входили міністри Юліян Ревай і Д-р Едмунд

Бачинський. Вже раніше всі національно-політичні українські сили об'єдналися навколо Першої Української Національної Ради, якої головою був Батько Волошин, а тепер всі стали активно йому до помочі в державному будівництві. До цього будівництва прилучилися ті раніше збаламучені москвофіли, яких їхні провідники обдурювали, немов би вони були щирими народолюбцями, а не аґентами в користь мадярсько-польських інтересів. Рівно ж всі українці у вільному світі солідарно підтримали уряд о. А. Волошина.

Великим ударом для о. А. Волошина і його плянів державного булівництва на автономних основах у союзі з чехами і словаками, як федерації, було рішення Ріббентропа й Чіяно з 2-го листопада 1938 р. у Відні, яким віддано столицю молодої держави — Ужгород враз із містами Мукачевом і Береговим та родючими землями надтисянської долини Мадярщини. Сам Батько Волошин переговорював у Відні з арбітрами й аж до останнього моменту вірив, що йому вдалося оборонити Ужгород і Мукачів. З Відня Батько Волошин, отримавши від Українського Вільного Університету в міжчасі почесний докторат, поїхав впрост до нової столиці Карпатської України — Хусту, втративши в Ужгороді майже все майно. У своєму пресовому інтерв'ю в Хусті прем'єр Волошин закликав народ «закасати рукави» і ще наполегливіще працювати на добро і славу українського державного будівництва. Він свято вірив, що вже прийшов кінець мадярсько-польським інтриґам, бо чотири великодержави, а саме Велика Брітанія, Італія, Німеччина і Франція перебрали на себе ґарантію нових кордонів ЧСР, а в тому і Карпатської України. Та мадяри, поляки й італійці не припиняли антиукраїнської акції на міжнародньому полі, ані висилки терористів на терен Карпатської України.

Від листопада 1938 р. до березня 1939 р. Батько Волошин був головою автономної Карпато-Української Держави і за цей час його уряд ладнав усі ділянки духово - культурного, релігійного, політичного й господарського життя. Премєр Волошин був справжній народній провідник і в тому часі, як і завжди раніше, утримував живий і безпосередній контакт із народом. Тому-то й знав він його потреби, знав він його почування. Його віра в народ відвзаємнювалася великою вірою народу в нього. І це давало йому силу до дальпої праці, давало силу духа переносити різні критичні моменти.

Чи не найсвітлішим моментом життя Батька Волошина і всього державного будівництва Карпатської України треба вважати день 12. лютого 1939 р. , т.т. день виборів до першого Сойму Карпатської України. До того часу різні посторонні чинники ставили під знак запиту мандат о. А. Волошина. У виборах всі повноправні громадяни Карпатської України висловилися і 92.5% з них підтримало провідництво Батька Волошина, прізвище якого очолювало виборчу лісту Українського Національного Об'єднання. У своєму зверненні по виборах прем'єр звертався до народу з виявом великої батьківської любови словами «Солодкий мій народе!» Так говорить тільки справжній Батько!

Батьківська любов до власного народу йшла рука-в-руку з християнською любов'ю до кожного ближнього. У Батька Волошина це були не тільки слова; це було й на ділі. Прем'єр Волошин кількакратно заявляв, що в Карпатській Україні всі громадяни мають рівні права й обов'язки, а зокрема говорив він про положення жидів. Треба пам'ятати, що антижидівська політика Гітлера вже була в повному розгарі з Німеччині, а саме восени 1938р. й Мадярщина видала протижидівські закони. Справжній християнин і гуманіст о. А. Волошин став в обороні людської гідности, а тому підкреслював рівноправність жидів. Великий Митрополит Андрій Шептицький привітав о. А. Волошина на пості прем'єра й опісля сам виступив у обороні переслідуваних жидів.

Апостольська Столиця не тільки морально підтримала о. Волошина у його національно-державному будівництві, висилаючи до Хусту свого Адміністратора єпископа Діонизія Нярадія для опіки над вірними греко-католицької Церкви, але й скріпила його авторитет, надаючи йому гідність монсіньйора.

Соборник у душі о. Волошин вважав Карпато-Українську Державу добром усього українського народу й тому утримував зв'язки з представниками українства у всьому вільному світі. На цій основі очолювана ним Українська Народна Рада Карпатської України звернулася до всього вільного українства по допомогу в потребі. Відгук був такий щирий, яким було і звернення. Вистарчить переглянути сторінки тогочасної преси. У всіх країнах світу йшла гаряча праця, у всіх країнах світу беззастережно підтримували й шанували Батька Волошина. Його соборницьке наставлення не змінилося й на еміґрації, де він підписав заяву, згідно з якою карпато-українські визвольні змагання вливаються в русло всеукраїнських визвольних змагань.

У критичні дні гітлерівсько-гортівської аґресії в березні 1939 р. Батько Волошин вирішив гідно боронити національної чести народу й

соборницьких позицій Карпатської України. В пополудневих годинах 14. березня 1938 р. він проголошує самостійність Карпатської України, а наступного дня відкидає пропозицію Гітлера капітулювати й у відповідь виголошує історичну промову на відкритті Сесії Першого Сойму Карпатської України. Сойм з гідністю витримав на національних позиціях і потвердив проголошення самостійности, а о. монс. Д-ра Августина Волошина вибрав першим президентом Карпато-Української Республіки.

На своєму становищі Голови держави й головного командувача збройними силами президент Волошин наказує обороняти країну від наступаючого ворога — мадярських військових частин усіх родів зброї. «Карпатська Січ», що донедавна була напівмілітарною організацією і патроном якої ввесь час був о. А. Волошин, стала на прю супроти багато разів чисельнішого ворога. Тут почалася фактично друга світова війна, в якій першими оборонцями свободи й людської гідности були карпатські січовики — продукт двадцятирічної виховної і педагогічної, культурної і політичної праці о. А. Волошина.

***

Поза Батьківщиною президент Августин Волошин також гідно боронив інтересів свого народу. В силу обставин і проти своєї волі поселився він у Празі, де перебував під постійним доглядом німецьких чинників. Все ж працює він у міру спроможности на добро українського народу. В Празі повертає він до своєї улюбленої наукової і педагогічної діяльности в Українському Вільному Університеті, стаючи його професором, а згодом і ректором. Тут написав він кілька книжок, хоч і не всі мали змогу появитися друком через гітлерівські переслідування.

Після прогнання большевиків з України в 1941-42 рр., коли в Києві створено Українську Національну Раду, на чолі з проф. Миколою Величківським, в ній активно працювали колишні будівничі Карпатської України. Там і гине сл. пам. Іван Рогач, б. секретар о. А. Волошина. Як голова Української Національної Ради Карпатської України о. А. Волошин радо погоджується на створення Всеукраїнської Національної Ради, як всеукраїнської політичної репрезентації на Рідних Землях. До цієї Ради входила також Українська Національна Рада ЗУЗ, на чолі з Митрополитом Андреєм Шептицьким. Від Карпато-Української Ради до Всеукраїнської Національної Ради входив Проф. Августин Штефан, Голова Сойму Карпатської України.

Знеможений фізично в 1945 р. Президент Волошин залишився в Празі не маючи змоги виїхати перед приїздом большевиків. Тут його арештовано з молитвою на устах і виявом повної неймовірности, що його, чесну людину, яка ніколи нікому не робила жадної кривди, а навпаки, живучи по християнськи, багатьом морально й матеріяльно допомагала, немов останнього злочинця арештовано. Співучасник арештування М. Синевірський твердить, що з виразу обличчя о. Волошина навіть підчас арешту й допитів віяло тільки добрячістю. В тій ситуації він тільки молився, молився, молився...

М. Михалевич

ВОНИ ВСІ ЗАСЛУГОВУЮТЬ НА МОНУМЕНТ

Закінчуючи свої нариси у «Збірникові статтей у 25-ліття ОУН» про провідних осіб ОУН, які впали на стійках в сорокових роках, — полковник А. Мельник писав, що «...ЗАСЛУГОВУЮТЬ ВСІ ВОНИ НА МОНУМЕНТ, ЯКИЙ ЩЕ ЗДВИГНЕ ДЛЯ НИХ ВІЧНО ЖИВУЧА ОУН».

Визвольна боротьба вимагає жертв. Жертви засобів зусиль і... крови. Тому історичні шляхи народів позначені не лише тріюмфальними арками, але й братніми могилами вояків і бойовиків підпілля.

І може так само ТОМУ першою вселелюдною маніфестацією солідарности Житомирщини з ОУН — був величавий похорон Членів Проводу Українських Націоналістів Миколи Сціборського й Омеляна Сеника, які впали кривавою жертвою ворожого атентату весени 1941 р. на вулиці Житомира. Їхня могила на площі перед житомирським Собором (катедрою) — стала поруч відновленої нами братньої могили розстріляних в 20-х рр. москалями полонених воїнів Армії УНР.

Другою багатотисячною маніфестацією духової єдности народу була величава панахида біля братньої могили Героїв Базару, влаштована в листопаді 1941 р. за ініціятивою ОУН Житомирщини, за участю 40,000 українських патріотів, які в грізний час війни й німецької окупації прийшли віддати шану Тим, що своє життя віддали за волю України.

Наближається 25-ліття героїчного змагу українського Націоналістичного Підпілля на широких просторах України — як проти німецького націонал-соціялістичного окупанта, так і проти аґентури битої, але не розбитої ще Москви.

Наближається річниця ВЕЛИКОЇ КРИВАВОЇ ЖЕРТВИ — розстрілів-мордів у Києві, Полтаві, Кременчузі, Миколаєві, Вінниці, Січеславі і т. д., вивершених закатуванням німцями в концентраційному таборі в Саксенгавзені Заступника Голови Проводу Українських Націоналістів – ОЛЕГА ОЛЬЖИЧА. Як писав Полковник — перед нами стоїть завдання гідно вшанувати пам'ять наших Друзів-Бойовиків, вшанувати за усталеною вже нами на Рідних Землях традицією.

Тут, за океаном, найвідповіднішою формою і місцем для цього було б здвигнення відповідного монумента з невгасимим вогнем біля символічної могили Невідомого Бойовика Української Національної Революції — на українському цвинтарі біля нашої Церкви-Пам'ятника в Баунд-Брукові.

Заініціювати цей Акт увіковічнення нашого вияву пошани до своїх Героїв-Бойовиків можуть наші Братні Організації, в першу чергу Організація Державного Відродження України, Український Золотий Хрест й Молоді Українські Націоналісти, які цього року ще матимуть свій з'їзд на Оселі ім. Ольжича в ЗДА.

Богдан Боцюрків

РАДЯНСЬКА ЦЕРКОВНА ПОЛІТИКА І ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В УКРАЇНІ 1929-1939

(Продовження)

УАПЦ на процесі «Спілки Визволення України»

На «показовому» процесі «Спілки Визволення України» (СВУ), що відбувся в Харківському Оперному Театрі від 9 березня до 19 квітня 1930 р., Українській Автокефальній Православній Церкві присуджено було большевицькими аранжерами процесу ключеву ролю: тому, що важко було змалювати підсудних керівників СВУ — учених, письменників, вчителів чи кооператорів — як небезпечну групу, що загрожувала самому існуванню радянського режиму, треба було «доказати», що вони диспонували численними прихильниками та «військовими кадрами», які мали використати для «повстання проти радвлади»; тому то в «обвинувальному висновку» прокуратури (оприлюдненому напередодні процесу) змальовується УАПЦ, як «звено», яке буцімто пов'язувало СВУ з «масами», як «головний провідник повстанчого руху», «найбільш надійний організаційний хребет . . . та найпотужніший аґітаційно-пропаґандивний апарат СВУ», її «леґальне прикриття для втримування військових резервів». [1])

Серед 40 підсудних на процесі СВУ Автокефальна Церква була «репрезентована» трьома її діячами: Володимиром Чехівським, названим «керівником так званої Української Автокефальної Церкви» [2]), його братом, священиком, Миколою Чехівським (кол. полковником Армі УНР) і свящ. Константином Товкачем, головою полтавської Округової Ради УАПЦ. Про УАПЦ свідчили на процесі теж підсудні діякон В. Дурдуківський, акад. С.

Денис Квітковський-Квітка

МОЇ МІРКУВАННЯ

Я сказав, що американці є практичний народ і зрозуміють нас. От, наприклад, ЗДА пішли на т. зв. політику «коекзистенції» з комуністичним режимом. Але в офіційних документах, деклараціях, в пресі тощо майже не говориться про «комуністичний режим», але говориться про «Росію», або про Кремль чи Москву, як символи **російського народу.** Не фікція, абстракція, але конкретність є висловом американської політики. Уявіть собі на хвилину, що Москва захотіла й зробила перший крок у напрямі, щоб зо сфери «коекзистенції на віддаль» перейти в «коекзистенцію інтимности», значить, установити на території ЗДА трошки «комуністичного режиму». ЗДА не тільки що не стерпіли б такої «коекзистенції», але кинули б свої атомові бомби на Москву, на Волгоград і на інші місцевості «Росії» у їх розумінні, в тому й на Київ та Харків, **але не на «комуністичний режим».** Іншими словами, американці карали б «невинний» нарід за кримінальні акти «режиму». І за це напевно ніхто — крім злобних ворогів — не називав би їх «людоненависниками» винними в злочині «колективної відповідальности».

Крім інтернаціональних злочинців та їх поплентачів, що під фікцією облудного «комунізму» хочуть підкорити собі світ, ніхто не закидує ЗДА злочину «колективної відповідальности» та «людоненависництва» за те, що їх пілоти скидають бомби не на «комуністичний режим», а на нарід у Півн.

Єфремов та М. Павлушков. Як «свідків» прокуратури притягнено кол. голів ВІЦР М. Мороза та В. Потієнка.

Нав'язуючи до його минулого, як провідного діяча української соціял-демократичної партії та кол. прем'єра уряду УНР, прокуратура змалювала В. М. Чехівського як «злого духа» УАПЦ, через котрого «Спілка Визволення України» від 1926 р. (а до 1924 р. «Братство Української Державности» — БУД) буцім то кермували Автокефальною Церквою. Чехівський, якого представлено прокуратурою як «керівника» «п'ятірки СВУ по автокефальній лінії» (потім «автокефальної групи СВУ») у своїх свідченнях перед процесом назвав «особами групи» [3]) таких діячів церкви: митр. В. Липківського, архиєп. Н. Шараївського [4]), В. Потієнка, П. Гордовського, М. Хомічевського, Л. Карпова, Ю. Красицького, М. Чехівського та Г. Вовкушевського; згодом, з відсуненням митр. Липківського від керівництва УАПЦ, його мав заступати в «групі» митр. М. Борецький [5]).

Крім очевидно вимушених «визнань» підсудних та «свідків», в яких майже всім виявам діяльности УАПЦ приписувано приховані «контрреволюційні» заміри та «націоналістичний, антирадянський» зміст, прокуратура не змогла подати жодних документальних доказів для обвинувачень проти УАПЦ, якщо не враховувати . . . «резолюції» січневого «Надзвичайного Собору» УАПЦ та «статистики» про «склад керівників автокефальних парафій». Підозрілого походження [6]), ці туманно з'ясовані дані мали «пояснити», чому саме СВУ покладала таку надію на церкву. За словами прокурора Михайлика,

> виявляється що в складі керівників 557 парафій УАПЦ (взято на видержку): 46 — старі офіцери, 22 — денікінські офіцери, 214 — петлюрівські бандити, 55 — колишні члени різних українських «соціялістичних» партій, 17 жандарів і поліцаїв, 3 — члени «союзу руського народу».
>
> Все це певно доводить, що УАПЦ мала бути штабом майбутнього повстання проти радвлади. [7])

Характерно, що коли вперше на процесі В. Чехівського конфронтовано з повними «доказами», він заперечив як правильність «резолюції Надзвичайного Собору УАПЦ» (що визнавала, що УАПЦ «була складовою частиною СВУ), так і твердження про «повстанські елементи» в УАПЦ, але вже на засіданні суду 17. III його змушено «виправити» свої «помилки». [8])

Вирок суду, нав'язуючи СВУ «розгорнуту програму підготовки до збройного повстання, термін якого визначався на 1930-31 рік і пов'язувався з чужоземною інтервенцією», характеризував УАПЦ (враз із «Спілкою Української Молоді» — «бойовим, терористичним» рам'ям СВУ) як «основне джерело» «збирання й виховання майбутніх кадрів повстання»:

> Церковна п'ятірка СВУ на чолі з *В. Чехівським,* використовуючи служителів церкви та контрреволюційний глитайський

В'єтнамі. Щоб повалити якийсь режим, усунути чи знищити панівну кліку, треба воювати й скорити народ, з якого вийшла, іменем якого говорить і силою якого користується якийсь там «режим» чи панівна кліка. Це жорстокий факт, але факт. За всякі режими завжди відповідали й відповідають люди — цілі спільноти.

Повторяю: ми напевно не визнаємо «засади про загальну вину і відповідальність російського народу за всі злочини комуністичного режиму та його колоніяльного імперіялізму». Але ми напевно мусимо за одну річ кинути вину на цей російський нарід: **за вину поневолювання України.** Поневолював Україну не тільки «комуністичний режим», **але всі режими російського народу** щонайменше від 1654 року! Фраза — декларація Ради Директорів УККА, мовляв «УККомітет є проти цього колоніялізму та імперіялізму, а не проти російського народу, як такого» є така туманна, позбавлена всякої логіки й сенсу, що хочеться повторити слова Шевченка: «не дуріте дітей ваших.. » Не затемнюйте образу ідеалу, за який ми вже принесли так багато жертв, несемо й будемо ще нести їх. Ми не є **проти нікого, ми за — за Україну,** «за її волю, за честь, за славу, за народ...» Хай московський чи російський нарід забере собі тільки свій «режим» з України — і ми напевно ніколи не будемо тягнути його до колективної відповідальности. Тільки хай забереться з України! А до того часу ми мусимо **говорити правду: що Україну поневолює не «режим», але Московщина чи Росія.** І проти цеї Росії, цього **російського народу** ми мусимо боротися за наше повне визволення, а не одного тільки «режиму», **бо всі дотеперішні російські режими,** включно з теперішнім комуністичним, поневолювали Україну. І якщо може у Вашінґтоні й не розуміють нас добре, то одну річ напевно зрозуміють: що **наше становище** у відношенні до російського народу є **цілком відмінне** від американського. У Вашінґтоні краще зрозуміють нас, коли ми пригадаємо їм їх «Революційну Війну» з 18-го століття, що закінчилася проголошенням американської незалежности дня 4 липня 1776 року. Американська війна за незалежність не йшла під гаслом боротьби проти англійського чи королівського

склад активу п'ятидесяток, *перетворила автокефальну церкву в збірні пункти командного складу майбутнього повстання.* До автокефальної церкви на ролі керівників і служників культу підбирались люди не за релігійною, а за політичною ознакою. Як виявилось на досудовому і судовому слідстві, *поважну більшість автокефального активу становили арелігійні особи і навіть атеїсти, що раніше були: старшинами петлюрівських і білих військ, отаманами повстанських банд і т. ін.* За соціяльною ознакою — це виходці куркульської та *буржуазної кляси.*

Автокефальна церква та її організації, таким чином використовувались як опорні пункти для організаційної роботи серед куркульства. *Церковні амвони перетворювались в трибуни масової злочинної агітації й пропаганди програмових ідей СВУ та поширення заклику до протирадянських виступів і до підриву заходів Радвлади щодо будівництва соціялізму.* [9])

Вироком суду, проголошеним 19. IV, В. Чехівський (враз з 12 іншими підсудними) був засуджений до розстрілу, але йому й іншим підсудним кару смерти замінено на ув'язнення, «з уваги на політичну й господарську могутність Радянської Республіки та з уваги на каяття обвинувачених». Чехівському присуджено 10 років ув'язнення з суворою ізоляцією, К. Товкачеві — 5 років, а М. Чехівському — 3. Ні один з них вже ніколи не повернувся на волю. [10])

При відсутності будь-яких об'єктивних даних про пов'язаність УАПЦ з СВУ, твердження «резолюції» т. зв. «Надзвичайного Собору» УАПЦ з січня 1930 р. та «устійнення» процесу СВУ про те, що УАПЦ була «складовою частиною» Спілки Визволення України, треба вважати провокацією ГПУ, спрямованою з однієї сторони на надання СВУ прикмет масової, повстанської організації, а з другої сторони на розгром Української Автокефальної Церкви, як буцім то нецерковної, «контрреволюційної» організації. У цитованій історії УАПЦ пера Митр. В. Липківського (який не збирався цензурувати в цій праці свої думки), Митрополит пише:

ДПУ чи само видумало, чи справді знайшло якийсь політичний гурток «СВУ» (Спілка Визволення України). Цим СВУ ДПУ мало на меті зліквідувати «петлюрівщину», а загалом уже пришило до цієї справи і УАПЦ, щоб зліквідувати й її. На суд поставили лише двох Чехівських, бувших видних політичних діячів, але без суду зліквідували, зіслали майже половину священиків та інших вірних УАПЦ, що їх треба було ліквідувати; з одного Києва пішли на заслання найкращі священики: Красицький, Карпов, Ходзицький, Хомічевський, протод. Пивоварчук, що про СВУ чи будь-яку політику й не знали нічого, і багато інших, а багато й розстріляно. [11])

Слід теж відмітити, що самого Митрополита Липківського, на адресу якого «Надзвичайний Собор» та зізнання на процесі СВУ висунули низку важких політичних **режиму,** але проти цілого **англійського народу,** який за посередництвом своєї адміністрації і свого війська тримав у своїм підданстві й використовував американські колонії.

Американська Декларація Незалежности починається такими безсмертними ствердженнями: «Коли, в бігу людських подій, заходить потреба для одного народу розірвати політичні зв'язки, які з'єднували його з іншим (народом), і зайняти між потугами світу самостійне й рівнорядне становище, на яке дають йому право Закони Природи і Бог Природи, гідний респект до опіній людства вимагає, щоб цей нарід виявив причини, які змушують його до незалежности. Ми вважаємо самозрозумілими такі правди: що всі люди були створені рівними, що Бог наділив їх певними невід'ємними правами, що між цими (правами) є право на життя, на свободу й на шукання за щастям». Американська Революція йшла під гаслом цих ідеалів і невід'ємних прав, з яких найважливішим правом було і є право кожного народу на повну національно-державну самостійність. І американські колонії здобули цю державно - національну самостійність не у війні проти «англійського королівського режиму», але **проти** Англії. Так пише сам Вінстон С. Черчіл у своїй «Історії народів, що говорять англійською мовою».

І ми здобудемо самостійність аж тоді, коли **виженемо московського окупанта з України,** а не «повалимо» тільки чи усунемо «режим». Нашим ворогом не є режим, але нарід, що встановляє цей режим. Це знав Шевченко, тому коли він тужив за українським Вашінґтоном «з новим і праведним законом», він не думав про зміну режиму тільки, він тужив за героєм, який здобув би волю Україні, усунувши не тільки «режим», але прогнавши ворога з України — москалів. Тому хоч ми боремося і мусимо боротися проти російського народу, бо він поневолює нас — ніхто з нас напевно не збирається застосовувати «колективної відповідальности» до «російського народу». Тільки хай він **забереться з України і ніколи не вертається більше в ролі чи у формі будь-якого режиму.** Ми встановимо **свій режим.**

А президентові УККА та Раді Директорів УККА пропоную подарувати кожному зокрема по примірникові

обвинувачень, не включено в цей процес ні в ролі обвинуваченого, ні як свідка, та що його наступника Митрополита Борецького (як і інших єпископів УАПЦ) арештовано й заслано без прилюдного суду.

(Далі буде)

ПРИМІТКИ

1) Гл. *Вісті ВУЦВК,* 2 та 4. III. 1930, та *Правда,* 11. III. 1930.

2) Наскільки «точні» були дані прокуратури проти В. Чехівського, вказує м. ін. те, що на процесі обвинувач П. Любченко назвав його «головою ВПЦР» в 1925 р. (на ділі Чехівський ніколи не займав цього посту, а в 1925 р. головою Ради був В. Потієнко). Гл. *Вісті,* 20. III. 1930.

3) Характерно, що й у досудових зізнаннях Чехівського «особи групи» представлені не як «члени» СВУ, а радше як люди, що їх «поєднували думки спільні з «СВУ», а саме: думки про українське національне об'єднання, про його потребу і про засоби для здійснення його. *Вісті,* 2. III. 1930.

4) Архиєп. Нестор Шараївський, кол. заступник Митрополита й Архиєпископ Київський, помер у великій нужді в жовтні 1929 р. В 1927 р. його відсунено, враз з Митр. Липківським, від участи в керівництві УАПЦ.

5) Цікаве, що обвинувачення проти Митр. Борецького появляються аж в досудових зізнаннях, опублікованих аж з початком березня. Їх немає в «резолюції» січневого «Надзвичайного Собору», якого «почесним» предсідником мав бути Митр. Борецький.

6) Треба припускати, що наведені «офіційні дані» походили як з матеріялів комісії ВПЦР «для перевірки персонального складу духовенства» УАПЦ, так і з архівів ГПУ та «зізнань» арештованих діячів Церкви.

7) *Вісті,* 20. III. 1930. Підкреслення наші.

8) *Там же.*

9) *Там же,* 22. IV. 1930.

10) До 1933 р. В. Чехівський (з братом Миколою і низкою інших засуджених) перебував у Ярославському політізоляторі, згодом його відправлено в Соловецький концтабір, а в 1936 р. подвоєно йому кару та перенесено його до далекосхідніх концтаборів особливого призначення, де він, мабуть, і загинув. Гл. прот. М. Явдась, *Українська Автокефальна Православна Церква* (Мюнхен-Інгольштадт, 1956), ст. 50.

11) Митр. В. Липківський, *Історія УПЦ,* ст. 169. Дружина В. М. Чехівського також заперечує зв'язок між УАПЦ і СВУ та вважає обвинувачення проти її чоловіка на процесі СВУ за большевицьку провокацію, спрямовану на «оправдання» знищення УАПЦ. Гл. Олена Чехівська, «УАПЦ і визвольний рух», *Православний українець* (Чікаго), ч. 9, квітень, 1953, ст. 3-5.

Євген Онацький

УКРАЇНА ОЧИМА ІТАЛІЙСЬКИХ КОРЕСПОНДЕНТІВ У 2-ІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНІ

(Закінчення)

Знищивши час, ці люди йдуть на базар з таким самим почуттям хвилевої необхідности, з яким йдуть обстригтись, продають зимовий одяг літом, щоб трошки покурити, продають шовстяні чоботи за два буханці хліба, — але що вони продаватимуть наступної зими?

Це ж повільний рух до смерти... І коли ви слухаєте отой легенький гомін натовпу, ви могли б назвати його скромним чи дискретно-стриманим, коли б тут були люди іншого народу.

Але тут перед вами ані скромність, ані дискретність, «Кобзаря» Тараса Шевченка. Водночас всім їм бажаю мужности того Шевченкового «святого лицаря», того «козака із мільйона свинопасів», що не страхався нічого в ім'я правди. Якщо «російському народові» не соромно поневолювати нас і сіяти в світі брехні про нас, то чому маємо ми встидатися поборювати нашого поневолювача й казати про це світові?!

Я ще поверну до цієї преважливої теми — хоч мав би ще більше повторюватися, як у повищих міркуваннях: Ceterum censeo...

***

Доборолась Україна . . .

Аще кто речеть, яко люблю Бога, а брата своего ненавидить, ложь єсть.
Соборное посланіє первоє, апостола Іоанна, гл. 4, ст. 20.

Таке мотто поставив Шевченко в заголовку своєї поеми «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнеє посланіє». В українському перекладі повище місце з Першого Соборного Послання Св. Апостола Івана звучить дослівно так: «Як хто скаже: «Я Бога люблю», але ненавидить брата свого, той говорить неправду. Бо хто не любить брата свого, **якого бачить,** як може він Бога любити, **якого не бачить».** (Підкреслення мої — Д. К.)

Я довго не міг зрозуміти, як можливо класти мотто беззастережної любови брата свого якраз у поемі, яка переповнена вогнем обурення, пересичена громами гніву й погорди якраз до деяких братів своїх. Шевченко назива цих своїх братів недолюдами і дітьми юродивими; рабами, підніжками, гряззю Москви, варшавським сміттям . . .

«Ох, якби то сталось, щоб ви не
вертались.
Щоб там і здихали, де ви поросли!
Не плакали б діти, мати б не ридала,
Не чули б у Бога вашої хули.
І сонце не гріло б смердячого гною
На чистій, широкій, на вольній землі».

тут скорше почуття безнадії й самовіддання супроти людей і подій: тисяча українців робить менше галасу від сотки італійців, бо в кожному італійцеві бурхає життя, в кожному італійцеві виявляється почуття повільного, але систематичного й методичного здобування життя.

Тут навпаки: повільно, але безнастанно люди втрачають життя. Тут панує фаталістичне визнання безпотрібности власної ініціятиви супроти подій, що перевищують і нищать всякі індивідуальні наміри. Людина тут набирає сили тільки тоді, як робиться масою. І то, як ще масу хтось зорганізує!

Дивлячись на цих людей, мені здається, що большевикам дійсно вдалося витворити з людини — інертну совітську машину, — поза нею вона не має ніякої позитивної вартости...

І в наслідок того — ось вам на базарі натовп мізерних людей, що намагається виміняти свої мізерні речі: і то без руху, без крику, без галасу, без життя. І це звуть базаром! Відголос Сходу в цьому слові вкривається ніби якимсь сірим туманом, і замість багатства і краси фарб, ми маємо тут лише — безбарвну одноманітність...»

— Невжеж, — закінчує свою кореспонденцію Маліп'єро, — в большевицькій Росії вмерли всякі емоції?

Про це, що українці визначаються незвичайною чуттєвістю чи емоційністю, твердили досі одноголосно всі дослідники української духовости. Всі воони досі однодушно визнавали, що українці дуже сильно відчувають та непогамовано виявляють радість і горе, гнів і захоплення. Я висвітлив цю «Українську емоційність» в спеціяльній розвідці, вміщеній в збірнику «Українська душа», вид-во «Ключі», Нью-Йорк — Торонто 1956 р.

Такі наші політики, як, напр., Липинський приписували саме українській чуттєвості (що занадто перевищує, мовляв, волю та розум) наші численні невдачі в політиці, яка потребує переваги розуму та волі над чуттям, а не навпаки.

Тим більше вражає факт, що різні сторонні кореспонденти, які описують побут нашого народу після звільнення від большевиків, дуже часто підкреслюють, навпаки, всяку відсутність виявів чуттєвости.

Що це? — наслідок величезної душевної депресії чи тільки машкара, яку примусили большевики українців прибрати на себе?

Ось ми допіру бачили, як вразила ця ніби українська нечуттєвість Маліп'єро, а ось і другий італійський журналіст, Манфредо Біазатті, що дописує до анконського «Адріатіко делля Сера», так висловлюється з цього приводу:

— «Коли входиш в якусь українську родину, у тебе мимоволі стискається серце. Марно ти намагаєшся відкрити якусь живу думку під нерухомою машкарою,

Такою мовою говорив Шевченко до деяких своїх братів, які зрадили Україну і чванилися тим хіба, що добре ходять у ярмі, «ще лучше, як батьки ходили».

Але сьогодні я розумію цю мову. Це мова Пророка. Мова людини, якої серце переповнене любов'ю до вічної, безсмертної України. Це святий гнів, зроджений найбільшою любов'ю. Тому ця поема повна прокльонів, повна гніву, а кінчиться таким повним молитовних благань закликом:

«Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!»

Обніміться — в ім'я вічної України.

***

Другий великий син України, Іван Франко, в своїй гіркій, розпучливій «Сповіді» захитався був на хвилину в своїй відданости й любові до своїх братів. Він любив їх кожним своїм віддихом, його серце було перепонене відданістю вірного пса до них:

«Народе мій, замучений, розбитий,
Твоїм будучим душу я тривожу,
Від сорому, який нащадків пізніх
Палитиме, заснути я не можу.»

Але цей возлюблений нарід своїм плазунством перед чужим паном і зухвалістю і нетерпимістю один до одного довели були його до розпуки, і в моменті слабости він майже зрікся його. Але знову перемогла візія історичної, вічної України й він, у пророчій екстазі, кинув горде:

«Та прийде час, і Ти огнистим видом
Засядеш у народів вольних колі . . . »

***

Але помимо батьківського святого гніву, помимо пророчих поучень та зазиву до єдности й братолюбія найбільших титанів українського духа, ми й далі осталися народом «на роздутті»; народом, що хилить голову дом великих слів і малих діл, народом великих слів і малих діл, народом, що замість шукати спільно **українського** шляху до **української** правди, розбивається на групи, які вза-

що не виявляє ніякої думки, ні почування. Родина потребує дитячого галасу, навіть плачу, що її заповнює, підносить над матеріяльною одноманітністю і сірістю життя, що проходить.

Але я не знайшов тут і родини, бо в родинах, які я бачив, майже всі поводяться один з одним, як чужі люди, у яких не можна знайти в трудні хвилини потіхи і ніжного слова. Я відчував, навпаки, якусь специфічну жорстокість, що відштовхує людину, звиклу до більш великодушного та м'якого поводження.

Чоловіки сходяться з жінками, бо того вимагає інстинкт, а зовсім не тому, щоб вони нараз відчули якусь нову красу в житті, що їх заполонює і відкриває їм в цьому нові чарівні шляхи...»

В іншому місці тієї кореспонденції він зазначує:

«Українці самі по собі великодушний народ, їх фолькльор привітний, їх традиції виявляють щиросердечність. Їх гостинність виявляється в формах, що далеко перевищує можливості їх теперішньої мізерії. Розмова з ними легко пливе й набирає навіть жвавости. Але ти швидко почуваєш, що чогось бракує: бракує отого якогось непомітного почуття затишности, що його надає нашим родинам тепла приязнь, що заповнює хату і заливає її теплим світлом, навіть коли панує темрява. Тут оточення майже завжди холодне, похмуре...»

Енцо Вінціо описує в мілянському «Іль Пополь д'Італія» з 11 вересня сцену на кладовищі в Дніпропетровську (Січеславі):

«Я був тут присутній при відкопуванні тіла однієї жінки, якій родичі хотіли покласти на тіло хрестик та якийсь образок. Я уважно слідкував за виразами обличчя родичів та інших. Не було ніякого зворушення — вияву жалю, горя. Ні одної сльозинки. Ніякого зовнішнього вияву віри чи смутку. Закінчили церемонію, або відповідніше сказати — працю, ніби не вони її робили, а якісь автомати, як люди, позбавлені чуття, люди без любови і без віри...»

Таих цитат можна було б навести більше, але я обмежуюсь на ті, що з'явилися тільки останніми днями.

VIII. ЖІНКИ ЗАПОРОЖЖЯ

Торинська «Стемпа» з 25 травня 1942 р. приносить цікавий допис Манера Люальді «Від Одеси до Запорожжя». Про Запорожжя пише кореспондент цього часопису між іншим:

«Цікаві жінки Запорожжя. Бідні , обдерті вони мають проте найкращі прикмети українського народу в абсолютній антитезі до властивого руского (московського). Вони милі, делікатні, тактовні, чесні. Найбільше дивне те, що майже всі дівчата знають алгебру,, трохи тригонометрії, але не знають, де Рим, Берлін чи Париж. Цілковите незнання зовнішнього, закордонного світу. Вони ємно пожирають себе.

Читайте українську пресу й там побачите правдиву Україну — духово обідрану, політично здезорієнтовану, і тому повну нераз садистичної злоби й ненависти до свого ж таки українського брата. І все те «в ім'я любови до України!» Але як можливо любити дійсно, щиро, віддано Україну, якої не бачимо, й ненавидіти брата свого, якого бачимо?

***

Ідея була, є і завжди буде сильнішою від видимих, матеріяльних речей. Але вічна, безсмертна Україна, Україна-Ідея — це **всі ми:** мертві вже, живі, і ненароджені ще. В цьому вічному ланцюгу, ім'я якому Україна, мертві, живі і ненароджені українці є тими кільцятами, які творять цей український ланцюг. Всі кільцята є важливі й необхідні для існування й природного, здорового історичного росту України.

Не буде України, якщо ми затратимо в собі здібність сприймати її минуле й відчувати в собі духово-органічний зв'язок із тим минулим Історія нації — це не є реєстр фактів, подій, імен, але культурно-духове коріння, яке в'яже нас із нашим Творцем і дає нам життьові соки в мандрівці до виконання нашого призначення, що його дав нам наш Творець.

Не буде України й тоді, коли ми втратимо зір і не бачитимемо нашого безмежного шляху до Національної Безсмертности. Бо тоді ми втратимо змисл Божого, змисл, який дає нам силу не тільки малювати в нашій уяві Візію Завтрішнього, але й віру, силу та витривалість прямувати за нашою Зорею — без огляду на жертви й перешкоди.

Але не буде України й тоді, коли ми затратимо здібність відчувати й розуміти, що ми, оті **живі,** до яких у першу міру говорив і Шевченко, і Франко — є якраз тим найбільш чутливим, може навіть найважливішим кільцем, яке в'яже Минуле з Майбутнім і творить із нас **Націю сьогодні.** Це кільце **живих** робить Націю —Ук-

оповідають, що парову машину винайшов в такому то році московський робітник; вони розв'яжуть технічне завдання; пишуть на машинці; можуть оповісти про будовання Дніпрострою, але вмирають з голоду і не мають і ніколи не мали в що одягтися. Коли бачать хусточку чи будь-який клаптик тканини чи полотна, витріщають очі, наче перед якимсь дивом.

Вони хвалять Леніна, бо знають про нього тільки з офіційних біографій, які надають йому сяйво святости; але ненавидять, як тільки можуть, Сталіна, — але упівголос, бо обсідає їх постійний страх, який ніколи їх не покидає.

Вони показують нове Запорожжя, себто частину міста, вибудовану за Совітів: кілометр асфальтової (єдиний) дороги, і двісті цілком однакових будинків. Виглядають вони так, ніби їх будували дилетанти, або вони були будовані на театральній сцені, де подібні будинки роблять враження, завдяки штучній грі світла. Все тут підроблене, несправжнє, тимчасове, занепадницьке, протигігієнічне, — так ніби ці будинки були тільки на те вибудувані, щоб їх фотографувати, а зовсім не для потреб населення.

Вже давно ці будинки вибудовано, але ніхто в них не живе, вже тонкі стіни з великими плямами, дахи розлазяться, двері й вікна обдерті й без скла. В найкоротшому часі вони навіть не надаватимуться для фотографної пропаґанди. —

Жінки Запорожжя не мають ні релігії, ні великих бажань. Панує в них важкий смуток, ніби якийсь жорстокий присуд завис над ними. Але вони не реаґують, не насмілюються всміхнутися, не насмілюються плакати. Роблять враження цією своєю ніжною й жахливою пасивністю.

Не війна (для них війна — тільки більш галасливий епізод звичайної трагедії), але жахливе минуле занадто зужило ці прегарні душі. Сталінові, здається, не пощастило знищити бодай одне почуття: любови до родини. Коли вони оповідають про свою дитину, про батька чи брата, що згинув, їх обличчя освітлюються ніби відблиском полум'я, що не може цілком загаснути.

IX. СТАТУЇ — ЗАМІСТЬ ІКОН

Італійські журналісти, що під час другої світової війни приглядалися «совєтській культурі» в Україні, звільненій тимчасово від московської окупації, були вражені кількістю статуй по містах і селах України. Вірджініо Ліллі писав в мілянському «Кор'єре делля Сера» 22. V. 1942 року: Вся Росія всіяна цими безформеними привидами з ґіпсу та каменю, вся Сов. Росія заселена цим холодним, мертвим, нерухомим населенням. Ви зустрічаєте його в найбільш незвичних місцях, які не дають ніякого логічного виправдання таким прикрасам.

Наприклад, серед голого степу, поза всякими шляха-

раїну живою, діючою, збірною істотою. Робить її суб'єктом, **творцем,** а не предметом історії. **Ми — це історія в процесі, історія в дії.** Ми — **генерація живих — це динаміка ставання України. Ми є пульсуючим серцем безсмертної України.**

**
*

Тож чи працюємо ми як **Одно Серце Одної України?** Чи достачаємо ми кожній частині нашого національного організму відповідну кількість крови без огляду на те, чи та чи інша частина цього організму подобається нам, чи ні? **Бо гордитися Минулим і пророкувати велике Майбутнє, нехтуючи і найменшою частиною Сучасного, — це злочин.** Бо так, як неможливо відлучити голову і ноги від тулуба, щоб не вбити живого організму, так неможливо відлучити минуле й майбутнє від сучасного, щоб не знищити **Нації. Бо хоч Нація — це ідея, але Ідея, яка потребує для свого існування живої, здорової крови живих сучасників.**

Найосновнішою передумовою існування нації як **живого творчого організму** — це відповідальна свідомість «живих» , як назвав їх Шевченко, що від них - чи ліпше від кожного з них — залежить доля мільйонів, як казав Франко, доля того важливого кільця що в'яже минуле з майбутнім в одну органічну цілість. Це кільце живих — це ми. В нас збігається минуле з майбутнім і тільки **ми** маємо змогу й силу достачати живої крови для того, щоб функціонував, жив і діяв цей великий твір Бога, який ми називаємо українською нацією. Нація занепадає або навіть гине, коли наша кров не добра, коли її кількість не достаточна, або коли вона не в однаковій мірі годує і доглядає всі частини національного організму. Коли «живі» не виконують своєї ролі, свого призначення, своєї функції, тоді нація гине; сходить з історичної арени, вмирає. Тоді вона доходить до стану повного духового занепаду й фізичного знищення. Це був стан України з часів Шевченка: «доборолась Україна до самого краю»...

ми, далеко від будьякого осередку, в місці, де, здається, ніколи не видно душі живої, я нараз натрапляю на величезного — чотири метри заввишки — грача копаного м'яча, зробленого з ґіпсу, кольору слонівки... Супроти цього самітного атлета, що так несподівано намагався обмеблювати порожній степ, мені могла прийти в голову тільки одна думка: поблизу міг бути якийсь спортовий осередок, якийсь стадіон. Але поблизу не було нічого такого, і величезний грач копаного м'яча стояв собі там цілком автоматично, сам для себе, і тільки іноді ворона сідала на його голову.

Або десь на пероні одного двірця мені довелось побачити статую майже нагої дівчини, схиленої над писальною машиною, і в мене розболілася голова від намагання зв'язати раціонально наге тіло дівчини та клявіятуру машинки з рейками залізниці, валізками тощо.

Чи мало це означати — думав я — жінок урядовців залізниці, які могли приходити на працю такі неодягнені?

У великій залі однієї вирібні мені довелось побачити цілу групу мармурових дівчат у мапірних еленізованих одягах: одна підносила серп догори, друга тримала молоток, третя показувала колос, четверта — стилографічне перо, п'ята — звичайну канцелярійну печатку. Дівчата з тонким станом і широченними стегнами, були при тому з такими повними й великими грудьми, що це переходило всяку міру звичайної естетики. Що ж вони мали тут представляти — оці безглузді дівчата, озброєні серпами, молотками, колоссям, стилографічними перами, — тут, в оцій звичайній вирібні? Цього я ніяк не міг зрозуміти. Вирібня була порожня й зруйнована війною, але я уявляв собі, як робітники, уважні до своєї праці, проходили попід цими стегнами, волочучи свої втомлені кості та свої прилади праці повз ці еленізовані спідниці, повз ці непристойні жіночі груди!

Врешті, кожне місто й містечко України мало свій парк чи сад. І хто ж заселює ці парки і сади? Статуї з ґіпсу. Заселює ці сади статуя спадуна, обвинена у свій легкопад, ніби в саван. Заселює ці сади статуя летуна, що дивиться сліпими очима в блакить, трмаючи в руці пропелер, ніби той спис. Заселює ці сади хлопець, що грає в теніс, що стріляє з кулемета, дівчина, що подає квіти Сталінові, капітан корабля, що оглядає далечину в бінокль, змагун-плавач, що ось-ось має скакати у воду.

Статуї, статуї по всіх усюдах. Статуя трамвайника, статуя годинникаря, статуя слюсаря, статуя шофера, цементника, моряка, грабаря, статуя електричника, бідні статуї, що представляють всі ремесла, всі галузі праці в усіх її відгалуженнях. І як добре вдягнені ці большевицькі статуї! Подерті чоботи, що взувають живі ноги народу, на статуях перетворюються в прегарні черевики; лахміття, що вкриває живе тіло люду, в ґіпсі статуй перетворюється в гарний одяг; брудні шапки, що вкри-

Ворожі окупації України і їх наслідки.

Пошматовання живого українського організму ворожими народами на кілька частин й вікова неволя під різними займанщинами лишили свої зловісні знаки на нашій духовості. Якщо б не було тієї самої мови й туги за об'єднанням, за злукою, — то, мабуть, не було б нині 45-мільйонової української нації від Карпат аж по Кавказ.

Але помимо спільної мови й туги за злукою, ворожі займанщини вщепили нам дуже багато й такого, що різнить нас. Ми в певній мірі інакше думаємо, інакше відчуваємо, інакше розуміємо й розцінюємо ті самі явища. Що найгірше: **ми дивимося, сприймаємо й оцінюємо Україну з перспективи власного загумінку.** Соборна, єдина, неподільна Україна від Карпат аж по Кавказ, Україна, яка

«Дніпром умивалась,
У голови гори стала,
Степом укривадась,»

Україна князів, козаків і січовиків, отож **дійсна Україна** є часто для нас тільки пустословною фразою, без найменшого змісту. Бо говорячи про Україну, ми думаємо про своє село, свою провінцію, свою «пашківську республіку». Не тільки думаємо: ми діємо й оцінюємо все з точки зору своєї «республіки». В нашому думанні немає одної, єдиної України, а є щонайменше стільки Україн, скільки було чужих займаншин. Не будучи довгі віки державною нацією, ми не вміємо думати й діяти **державницькими** категоріями. В наших думках і діях ми не виходимо з точки зору цілости, але включаємо й **допасовуємо** цілість до партикулярного. Ми є найгіршого сорту індивідуалістами -провінційниками.

Лихо ще й у тому, що ми так засліплені цим партикуляризмом, цією провінційністю думки й дії, що навіть не здаємо собі справи з цього. В загальному історичному аспекті Україна часто для нас ототожнюється з нашим селом, нашою організацією, а в практичному, щоденному житті — з нашою парафією чи нашою партією.

Я, очевидно, не говорю про **сьогоднішню «підсовєтську» Україну**, не говорю про ніяку частину наших земель, що перебувають тепер або пе-

вають живі голови, в ґіпсі статуй перетворюються в елеґантні капелюхи, кашкети, шоломи. На статуях з'являються рукавички, пояси. Що більш жалюгідні й похмурі з'являються перед вами живі люди, тим більше задоволено виглядають статуї.

Кремль вимагав, щоб вони були «декоративні, елеґантні, всміхнені». В промові до центрального бюра пропаґанди такого Хомякова в 1935 р. можна прочитати, наприклад, таке: «Наскільки більше джерело радости може знайти робітник в образі якогось гарного здорового коваля, добре вгодованого плодом своєї праці, озброєного гарним приладдям, вдягненого в теплий робітничий одяг, уважно відданого справам виробництва, ніж в образі нагої людини, розп'ятої на хресті, закрівавленої кров'ю з його висків, рук і ніг, із устами скривленими від болю.

Перший образ — представляє живе конкретне життя, другий — рабство і забобони».

В цих словах знаходиться вияснення цього розкошування в статуях розсипаних по всіх кутках Сов. Росії. Совєтський режим не міг позбавити народ образового мистецтва, але на місце святих образів саможертви й релігії намагався поставити образи праці і соціялізації... Постать Христа мала бути заступлена постаттю робітника, постать святих — постатями представників різних ділянок праці; замість хреста — молоток, замість причасної чаші — англійськийй ключ, замість агнця — роздувало до печі, замістж голуба — машинка до писання і т. д.

Так з'явилася на світ нова іконографія, — іконографія большевицька... Так з'явилися на світ всі статуї — нові совітські ікони, статуї з ґіпсу.

Нове покоління виховувалось на скульптурі, як мистецтві більш демагогічному, ніж малярство, менш таємничому, більше безпосередньому, більше намацальному, і — особливо менше інтимному. В намірах Москви релігійна ікона хатнього вогнища, покровителька родини й хати, отого осередку приватного життя людини, мусіла зникнути під нещадним натиском статуї, цієї колективної ікони площ і майданів, ікони мас, цієї дійсно комуністичної ікони.

У наведеній промові Хомякова подано статистику статуй, поставлених по цих просторах Сов. Союзу. То були велетенські цифри на сотки тисяч статуй, поділених на категорії (атлети, робітники, вояки, школярі і т. д.) — як то можем бачити по великих крамницях: грачів в теніс 20.000, скакунів 17.500, танечниць з англійським ключем в руці — 12.000 і т. д.

Натовпи мертвих фігур, що їх завдання було освячувати засоби до життя і нищити цілі життя».

ребували в минулому під чужим пануванням, бо так тоді як і тепер ворог-окупант диктував чи диктує майже все, включно з поведінкою поневоленого народу; говорю про вільну Україну, про Україну, яка мала змогу в такій чи іншій мірі бути або вільним господарем на власній вільній землі, або — на еміґрації — мала свободу вільно організуватися й виявляти свої **державницькі** наставлення в напрямі допомоги звільненню України від окупанта. Говорю про вільного українця, українця, котрий може чи міг бути собою у більшій або меншій мірі.

***

Брак самокритики.

Я здаю собі справу з того, що я, може, забагато критикую, а замало даю **позитивного,** замало кажу **«як»** робити. Але моя критика — дуже болюча критика, «бо я волів би, щоб не потребував критикувати» зродилася якраз тому, що ми робимо собі забагато компліментів: історичних і групових.

Для найновішого прикладу покличуся на заяви двох українських правників, котрі твердять, що невизнання німцями «Акту 30-го червня 1941 р.» було причиною програння ними II-ої світової війни. Д-р Ол. Марітчак пише: «Неґативне наставлення німецького проводу до проголошення відновлення української держави рішило, на нашу думку, вислід війни на некористь Німеччини». («Вільне Слово», Торонто, Канада, 10 липня 1965 р.) А Д-р Семен Шевчук не менш категорично заявляє: «Відомо, що за свій жарт (невизнання акту 30 червня 1941 р. — прим. моя —Д.К.) заплатили німці в 1944-45 солено. Вони програли війну з СССР та Заходом...». «Мільйонова українська армія була б стала їх вірним союзником і допомогла б розвалити сталінську тиранію та виграти «Другу Світову Війну». («Самостійна Україна», березень, 1965 р. — До речі, ред. «СУ» застереглася, заявляючи, що не поділяє думок д-ра С. Шевчука). Немає двох думок що німці зробили великий блуд, не признаючи державної самостійности України, але цей факт не був одинокою причиною їх програної.

Лев Биковський

КНИГАРНІ, БІБЛІОТЕКИ, АКАДЕМІЯ

Після довгих міркувань і вагань керівництво «Друкаря» вирішило спробувати закласти свої книгарні в Житомирі й Ніжені, тобто містах не дуже віддалених від Києва. З цією метою впродовж літа 1918 я відвідав згадані міста й заснував там книгарні «Друкаря». Для цього увійшов у контакт з місцевим громадянством. При їх чинній співпраці підшукав приміщення, згодив керівників книгарень, налагодив стале постачання книжок для продажу й дав їм вказівки в справі ведення підприємства та звітности.

При цьому мав нагоду пізнати видатніших осіб з-поміж місцевого українського громадянства. Більше їх було в Житомирі (29). Відвідав передовсім п. С. Підгірського, (86) який був на чолі місцевого самоврядування, прохаючи його допомогти своїми впливами закласти книгарню. Він поставився до цього прихильно, але конкретної допомоги від нього я не діждався із-за його запрацьованости. Натомість учитель Житомирської гімназії — Петро Нікандрович Абрамович, активний місцевий культурний діяч, всеціло пішов мені наруку і за його допомогою мені пощастило книгарню закласти. Він мав значну власну книгозбірню, був одружений з своєю ученицею по гімназії, мав зв'язки не тільки із світським українським громадянством в Житомирі, але й з духовними колами. Через них нам пощастило здобути приміщення. Пізнав і його молодшого брата, який був священиком. Згодом він втративши дружину, висвятився в єпископи Української Автокефальної Православної Церкви, а на еміграції став митрополитом на Европу.

В Ніжені (30) я зустрів менше зрозуміння й охоти до співпраці з боку місцевого українського громадянства, але все ж книгарню було таки засновано. Оглядаючи Ніжен і відвідуючи порекомендованих мені з Києва осіб, я звернув увагу на те, що з Ніжені збереглося більше української культурної старовини, ніж в Житомирі. За містом височів будинок колишнього Ніженського Ліцею (згодом Ніженський Інститут, а від 1919 р. Інститут Народньої Освіти) з початків XIX ст. Мав занедбаний вигляд і довкруги його оточувала підмокла безлісна пустка.(30) У місті я бачив чимало біленьких давніх домиків, що скидалися на більші хати. Внутрі були умебльовані також давніми старосвітськими меблями. На стінах висіли в оригіналах або копіях олійні родинні образи - портрети гетьманів та української козацької старшини з XVII-XVIII ст, Щодо цього Ніжен справив на мене куди криємніше враження, ніж Житомир.

Обидві згадані книгарні (тобто в Житомирі і Ніжені) справно функціонували впродовж 1918 року, поширюючи українську книжку поміж місцевим населенням і даючи деякий зиск Централі «Друкаря». Але від початку 1919 року, через політичні події і труднощі комунікації зв'язок з ними урвався...

Згодом «Друкар» почав видавати історичний часопис «Наше Минуле (89) під редакцією проф, П. Зайцева (87). Цей науковий періодик, прекрасно зорганізований і ведений, ще більше підніс престиж «Друкаря» та його керівників. До нього щораз то більше горнулися українські наукові та громадські діячі Києва й поза ним.

Інші видавництва заздрили «Друкареві». У той же час підприємство, взявши курс того рівня і засадничо не друкуючи шкільних підручників, безперестанно терпіло на безгрошів'я і ніяк не могло розвинути свою діяльність на ширшу скалю...

Книготорговельна діяльність Товариства по всіх його книгарнях (у Києві, Житомирі й Ніжені) жваво розвивалася, але прибутки від неї ледве покривали видатки на приміщення й персонал (майже у 15 осіб), а саме 1. керівник - П. О. Балицький, 2. скарбничка, його сестра, Євгенія Олександрівна Балицька, 3. секретарка, 4. рахівник, 5. книгар - Лев Биковський, 6. кілька продавчинь в київській книгарні, 7.складовий, 8.персонал в філіях та інші співробітники. Товариству постійно бракувало оборотового капіталу передовсім для поточних закупів, виключно за готівку, книжок від інших видавництв, що їх бракувало на власному складі, не кажучи вже про видавничу діяльність. Видання часопису «Наше Минуле» було дефіцитним.(81)

Замовлення на книжки масово напливали звідусіль і для успішного їх полагодження треба було вкладати готівку, якої бракувало. Різні установи, міста й самоврядування замовляли підручники й інші книги на значні суми, але платили за них переважно давніми російськими позичковими паперами.(81а) Їх треба було негайно реалізувати на біржі, серед жидів, і щойно за отриману готівку набувати бракуючі «Друкареві» видання по інших книгарнях, виплачувати «факторове» замовникам, покривати кошт достави тощо. Щойно решта становила зиск, яким можна було розпоряджати для потреб Товариства. Полагоджуючи ці складні справи, я як в'юн увивався поміж замовниками, книжним скдадом «Друкаря», біржою, іншими книгарнями та установами, виконуючи замовлення тощо. Це напружене й рухливе зайняття було мені до вподоби, тим більше, що я бачив безмежну відданість і терпеливість керівника Товариства П. О. Балицького, з якою він з дня на день полагоджував справи «Друкаря»». Найбільше він мав прикростей з «власною» друкарнею. Її по-давньому провадив попередній власник п. Лінник. Працювали в ній

ті ж самі робітники - українці, що й колись в Петрограді. Але їм була байдужа ідейна діяльність «Друкаря» на полі української культури. З огляду на обмаль видавничих замовлень від Товариства, друкарні було дозволено працювати «на сторону». Але й це їх не задовольняло. Їхні представники раз-у-раз з'являлися в бюрі «Друкаря» й годинами домагалися від П. О. Балицького виплати залягаючої нібито «заробітної платні», на яку не було підстав і засобів.

Врешті постійна грошова скрута й інші труднощі у веденні Товариства так дошкулили «Друкареві», що керівництво його зважилось поступитись ідейною настановою у видавничій діяльності й обнизити рівень — взялося за видавання підручників! Уложення пляну видань не було легким завданням, бо в міжчасі інші видавництва вже друкували низку підручників, апробованих шкільною владою, відомих авторів: Огієнко, Воронець, Чепіга й інші, бо то зисковний інтерес.

У першу чергу «Друкар» приступив до друку «Загальної географії» Софії Русової, яка віддавна співпрацювала з видавництвом, була відомою авторкою і такого підручника ніхто ще не друкував. Але у зв'язку з цим виринула низка труднощів: авторський гонорар, брак паперу і непевність щодо успіху нової книжки на ринку. Ці і інші обставини обмежили початковий її наклад до 500 примірників, а це піднесло продажну ціну за примірники.

Одночасно Товариство, урухомивши, а почасти зуживши усе капіталовкладення попередніх його уділовців, шукало нових членів, які б, не зловживаючи своїми правами, могли внести більші вклади, бо на урядові дотації нічого було рахувати. З-поміж українських меценатів, які віддавна помагали розвоєві української культури, розуміли та наче б то цінили наміри й видавничу діяльність «Друкаря», був В.М.Леонтович, землевласник, відомий український громадський діяч, якийсь час член гетьманського уряду. Але він, засадничо погоджуючись на свій вступ до «Друкаря», чомусь його відтягав (може тому, що не розпоряджав на той час плинною готівкою у більших розмірах?).

Втомлені тою метушнею і шукаючи відпруження від київського великоміського життя, з усіма його тодішніми ускладненнями, ми їздили іноді, по неділях, на Приорку (далеке передмістя Києва) до Балицьких. Там збиралося більше товариство осіб, зв'язаних з діяльністю «Друкаря» П. О. Балицький був одружений, мав діти. Його дружина була московського походження. Але як особа інтеліґентна, вона розуміла прагнення свого чоловіка, цінила їх і всіляко йому помагала. Вони мешкали у великій садибі, провадили господарство, з коровами включно. Всі клопоти з дітьми й господарством добродійка Балицька терпеливо полагоджувала. Та іноді їй вривався терпець, коли для «Друкаря» доводилося продавати чергову її корову!...

З-поміж осіб, які там бували, затямився мені найбільше мовознавець Гр. Голоскевич(27). Малого росту симпатичний бльондин, простий і товариський в обходженні, висококультурний і освічений, мав у собі шось притягуюче, наївно-дитяче. Був самітний, але мав наречену. Одного разу привіз показати нам, з великим трудом здобутий відріз матерії на сукню як подарунок для неї. Вони всі там були неначе б то одною родиною.

Буваючи за книгарськими справами в видавництві «Час», я заходив іноді до редакції місячника «Книгар», критико-бібліографічного часопису, що його видавало це видавництво. При цій нагоді мав приємність пізнати там добродійку Олену Курило[49]), відому українську мовознавчиню. Мав з нею коротку розмову інформаційного характеру. Але моя цікавість була заспокоєна. Відніс миле враження від її симпатичної постаті й дещо стриманої розмови. По ній зовсім не було видно її жидівського походження. Цілковито зукраїнізована вона згодом жертвено віддала своє життя, йдучи на заслання, за українські ідеали.

З-поміж знайомих з тих часів пригадую ще добродія Гр. Салівона. Він був інтеліґентною людиною, свідомим українським патріотом. Самітний, десь працював і винаймав кімнатку на поверсі, в невеличкому дерев'яному домі. Я відвідував його і намовляв наші розмови утривалити друком. Від того часу він почав дописувати до «Книгаря» під псевдонімом «Тисяченко».

Одного разу вечором, я застав у нього дівчину, років 20-ти. Була вродливою, поставною, з довгими косами, просто вдягнутою й босоніж. Салівон представив мені її як свою наречену. З розмови, за чаєм, я довідався, що вона, бувши занепокоєна браком вісток від Салівона, покинула старненьких батьків на селі в Чернігівщині, де вчителювала, і прийшла звідтам, за той буревійний час, пішки до Києва відвідати свого милого. З дальшої розмови з'ясувалося також, що вона була освіченою й інтеліґентною. Слухаючи її оповідань, хотілося пасти ниць перед тою вірною українською жінкою та цілувати її босі ноги. Довго потім я ходив з її образом в душі...

Серед того роду приємних споминів різко відзначається звістка про смерть із-за хвороби студента Соловйова в Харкові, надійного початкуючого історика. Він походив з Чернігівщини, належав до групи науковців, які громадились біля «Друкаря» і працював під керівництвом В. Модзалевського. У видавництві «Сіверянська Думка» опублікував був свою історичного змісту брошуру. Буваючи у Києві, часто заходив до «Друкаря». Нас лучили дружні взаємовідносини.

За таких обставин не так допоміг, як підніс на дусі гроно осіб, скупчених біля «Друкаря», приїзд з Галичини відомого і заслуженого українського видавця й книгаря Якова Оренштайна[21]). Він поширював свою діяльність поза Коломию на Відень, Липськ (Ляйпціґ) та згодом Берлін (від 1919) і шукав опертя в Києві. Після заняття німцями України навесні 1918 року, Я. Оренштайн відвідав Київ, обстежив тут український книгарсько-видавничий ринок і особливо уподобав собі товариство «Друкар».

Я. Оренштайн мав не тільки многолітній книгарсько- видавничий досвід, але й відзначався українським національно-ідейним підходом до цієї справи. Він зорієнтувався в високих кваліфікаціях осіб, згромаджених довкола «Друкаря», їхніх інтелектуальних спроможностях в новій атмосфері, що вони її намагались творити, виводячи українство і українські справи з меж дотогочасної просвітянщини на «широкий світ» і вищий рівень культури, зокрема в царині української історичної науки. Такого роду українське книгарсько-видавниче підприємство, з колом науковців, зібраних біля нього, надавалося для співпраці з ним. Йому з ними було «по дорозі»!

Підчас його відвідувань «Друкаря» усталилася наша тісна з ним співпраця. Він давав нам поради у веденні підприємства, креслив різні видавничі пляни, які намірявся здійснити сам або разом з «Друкарем», пропонував кредит для друкування закордоном і свої в цьому напрямі зв'язки. Все відбувалося в атмосфері дружнього українського національного наставлення. Нам імпонував цей український джентельмен західньо-европейського покрою, з українським національно-державним конструктивним світоглядом і ...водночас жидівського походження.

Із-за постійного браку готівки з конкретних вислідів торговельних взаємин «Друкаря» з Я. Оренштайном був лише продаж через книгарні«Друкаря» книжок, привезених ним, на комісових підставах.

З тих же причин з видавничих плянів вдалося, за посередництвом Я. Оренштайна, здійснити лише видання мистецько-історичних листівок, під науковим керівництвом К. Широцького. Вийшло у той спосіб, друкованих в Німеччині, 12 серій листівок, в кожній по 12 різних тематично, разом 144, тиражем у кілька тисяч примірників. Вони добре розходилися і тепер є великою бібліографічною рідкістю.

Між іншим, тоді ж було запроектоване видання т. зв. «Українського Історичного Портрету» — альбому з кольоровими пляншами українських історичних постатей від XVII-го віку почавши. Підбором матеріялу зайнялися — В. Модзалевський, К. Широцький та інші. Технікою виконання цього завдання заопікувався Я. Оренштайн, маючи намір відбивати ці портрети в найкращих друкарських офіцинах Липська. Фінансова сторона цього спільного задуму мені не відома, в ній мав також взяти участь частково Я. Оренштайн. Я мав щастя бачити восени 1918 року перші пробні кольорові відбитки деяких пляншш, але оскільки мені відомо, до здійснення цього задуму не дійшло із-за дальших політично-історичних подій. Від початку лютого 1919 року московські большевики зайняли Київ і зв'язок між «Друкарем» і Я. Оренштайном увірвався.Він,здається, опинився в Західній Европі (Німеччина), де, до певного часу, був в кращому положенні, ніж «Друкар» у Києві та його діячі під совєтською окупацією.

Пригадую, що 1918-ий рік був для «Друкаря» найбільш «успішним» в ширенні книжок, гуртуванні науковців та видавничій діяльності. По всіх його відділах та філіях провадилась напружена праця. Співробітники «Друкаря», і я в тому числі, так були заклопотані поточними справами в службах української книжки, ще спочатку зовсім не звертали уваги на громадсько-політичні настрої, зміни та події, що назрівали чи відбувались під той час у Києві. Заснування від травня 1918 «Українського Національного Союзу» для захисту українських національно-державних інтересів, одночасне гуртування москалів від травня того ж року в «Русскому Союзі» та зростаюча в Києві московська реакція в напрямі відновлення Російської **Імперії** —відбувались якось для нас мало помітно[18]). Навіть звістка про смерть давнього знайомого, заслуженого українського професора Хведора Кіндратовича Вовка 29 червня 1918 р. в Жлобині, по дорозі з Петрограду до Києва, не справила замітнішого враження[28]). Так само з причин вищезгаданих у панахиді 10 липня 1918 року на площі перед Софійським Собором в роковини Полтавського бою, що їх урядило українське військове Тов.-ство «Батьківщина», мало хто з нас міг взяти участь, хоч про це був заклик в пресі[31]).

Всі ці вагітні наслідками події і русифікаційний процес деякий час не відбивалися на праці «Друкаря», а про стан на провінції ми мало що знали. Проголошення ж від 1 липня 1918 року заснування Українського Державного Університету в Кам'янці-Подільському, від 2 серпня — заснування Національної Бібліотеки Української Держави[26]), від 22 вересня — Українського Державного Університету в Києві, а особливо відкриття, після довготривалих заходів Української Академії Наук 14 листопада 1918 року[25]), з численними науковими установами при ній, викликало навіть піднесення духа й надії...

Але «не так склалося, як гадалося» (писав на

сторн. 115-ій в своїх «Спогадах» Євг. Чикаленко)[110]). В скорому часі все це виявилось оманою. Ще влітку 1918 р. мій знайомий військовий старшина І. Полтавець-Остряниця став генеральним писарем Гетьмана П. Скоропадського. Він звернувся до мене з «проханням» позичити йому мій кубанський кінджал зі шкіряним поясом, оздоблений кавказьким сріблом, бо він бракував йому для черкески. Взяв і ...ніколи не віддав! Звичайно, то була дрібничка, але характерна!

Згодом ми довідалися, що вислідом згаданих попередніх подій і обставин, Гетьман оголосив 14 листопада 1918 «грамоту» про з'єднання — федерацію України з Росією. У відповідь на це Український Національний Союз, бороннячи державну самостійність України, 15 листопада почав збройне повстання проти гетьманського уряду. В зв'язку з цим у Києві розпочалася мобілізація до війська для боротьби з повстанцями. Українці, які були по національно-українській стороні, пішли врозтіч. Кожний як міг рятувався від тої мобілізації. Зокрема я метнувся пішки через міст — на другий берег Дніпра. Звідтам подався залізницею на південь, наміряючись якось через Черкаси добитись до Звенигородки. Але проїхав лише кілька станцій і московсько-офіцерська застава спинила мене. Мусів вертати до Києва. В місті панувало вже цілковите безладдя й тому було неначе безпечніше.

Боротьба українських повстанців з відділами гетьманського війська, здебільшого московських монархічних офіцерів, які стояли при боці Гетьмана, розгорталася. Всі українці в Києві принишкли. Праця в різних установах і в «Друкарі» також із-за цього спинилася. Остання й перед тим із-за зруйнованого сполучення з провінцією змаліла, бо місцевий київський ринок обслуговували й інші українські книгарні. Зрештою, ніхто тоді не дбав про купування книжок. Зв'язок з філіями в Житомирі й Ніжені урвався. Постало питання скорочення персоналу, передовсім по книгарській лінії. Це торкнулося й мене, із-за цілковитого застою в книгарстві й браку засобів. Буваючи по-давньому час від часу в «Друкарі», я перестав працювати в ньому зарібково.

Місячну криваву боротьбу з повстанцями Гетьман програв, скапітулював, зрікся влади й виїхав до Німеччини. Дня 14 грудня 1918 року війська УНР, в тому січові стрільці, зайняли Київ. Дня 19 грудня оголошено відновлення УНР з Директорією на чолі.

У день вступу війська УНР до Києва я вибрався у відвідини до «Друкаря». Прямував по Хрещатику. Назустріч мені вулицею, в напрямі міста, маршували вступаючи до Києва збройні лави січових стрільців. Виглядали добре, в чистих австрійських уніформах,, в мазепинках з тризубами. Йшли звертими, широкими шерегами зі старшинами пішо або верхи на конях, перед кожним відділом. Натовпи народу на хідниках, по обох боках вулиці,вітали їх.

Коли один з відділів порівнявся з будинком ч. 50, в якому містився «Друкар», якийсь громадянин з натовпу підбіг до старшини, що їхав на коні, й радісно гукаючи, спитав польською мовою: «Чи то польське військо?

У відповідь на це старшина почав періщити його шпіцрутою. Постале замішання. З натовпу підоспіли якісь пані, намагаючись захистити панка перед розлюченим старшиною і щось йому кричали. Похід спинився. Старшина перестав бити цікавого панка й наказав найближчому стрільцеві скочити по жовто-блакитний прапор, що маяв з другого поверху приміщення «Друкаря» на привітання вступаючого до Києва українського війська. Стрілець приніс прапор і з ним на чолі похід рушив далі. Виявилось, що військо, як було видно ген далеко вздовж вулиці, вступаючи в Київ, не мало українського прапора...

Національна Бібліотека. Вже від жовтня 1918 року із-за розладнання сполучення по всій Україні, книготорговельна діяльність «Друкаря» стала, як було згадано, маліти. В порозумінні з його керівництвом я поволі розглядався за іншою працею. Але так вже був втягнений в службу українській книжці і зжитий з середовищем, в якому обертався працюючи в «Друкарі» і поза ним, що ніяка інша праця мене не приваблювала.

Найбільше мені відповідала, так само ідейна праця, після «Друкаря», в новій заснованій Національній Бібліотеці при Українській Академії Наук. Але вона під той час перебувала щойно в стадії організації, за поступом якої ми пильно стежили. Радісно привітали, разом з громадянством, виданий урядом закон від 2 серпня 1918 р. про заснування Національної Бібліотеки Української Держави в Києві. Фактично Б-ка почала функціонувати від 23 серпня 1918 р. У вересні була складена й 5 жовтня 1918 р. урядом затверджена «Інструкція Тимчасовому Комітетові» Б-ки. В листопаді того ж року був затверджений урядом «Тимчасовий Комітет», найвищий орган Б-ки. Він складався з визначних українських науковців і громадських діячів. Комітет склав плян організації Б-ки та її штати на 1919 рік і на майбутні часи. Згідно задуму, Національна Бібліотека в Києві мала бути самостійною установою з окремим бюджетом, функціонувати під захистом проєктованої (одночасно з цим) Української Академії Наук, але підлеглою безпосередньо, подібно їй, міністрові освіти.

Тимчасовий Комітет негайно (у 1918 р.) випустив відозву до громадянства, в якій повідомляв про заснування Б-ки, її завдання та зак-

ликав усіх до співучасти в її організації. Малося на увазі закласти на Україні, в Києві, велику книгозбірню всесвітнього типу на зразок Бібліотеки Конґресу в Вашінґтоні, Бібліотеки Брітанськго Музею в Лондоні або Національної Бібліотеки в Парижі.

Ініціятивний гурток українських вчених та громадських діячів, який клопотався про заснування Української Національної Бібліотеки, на підставі закону й урядової інструкції перетворився згодом в «Тимчасовий Комітет по заснуванню Нац. Б-ки Української Держави». Він став найвищим органом установи.

Ген.-хор. М. Капустянський

«За Державність», збірник 10. Видає Український Воєнно-історичний Інститут в Торонто, Канада.

Дирекція і редакція цього Інституту переборола великі труднощі, щоб поновно опрацювати 10-ий збірник «За Державність» по втраті в 1943 р. в Лодзі цінних пам'яток та після загибелі в друкарні у Львові вже підготовленого до друку комплетного цього 10-го збірника.

«За Державність» зб. 10 — це книга на 244 ст. великого формату, що містить багатий і цінний матеріял з історичної епохи українського новітнього ренесансу. 18 дописів в той чи інший спосіб насвітлюють різні його фази й перипетії від 1914 р. (відновлення нашої збройно-революційної сили), славетних операцій 1918-19 рр., Зимових походів і польсько-совєтської кампанії 1920 р. Є навіть причинок д-ра Росохи про «Карпатську Січ».

Читач, студіюючи їх, повертається думками до цих героїчних, часами трагічних подій. «Стара війна» знову болючо переживає, а молодь одушевляється нашими революційно-бойовими й дюржавницькими традиціями.

Правда, окремі дописи мають не рівнорядну історичну вартість як діяпазоном, так і питомою вагою документальности. Проте всі вони, як сказано вище, пишуть про різні фази нашої визвольної боротьби, про окремі складники нашої воєнно-революційної сили (реґулярної й повстанчої) та про маловідомі широким колам громадянства події й деталі. Часами описують вони на маргінесі подій свої пригоди. **На жаль, не можемо подати оцінки всім статтям, хоч вони на це заслуговують.** Ми обмежимося до важливіших з них, що творять, сказати б, кістяк цього збірника «За Державність».

Вважаємо, що потрібно було їх друкувати і «групувати» згідно еволюції етапів нашої визвольної боротьби. Читач міг би легше познайомитись з її характером. Цього розподілу лише в деякій мірі редакція додержала.

Ось що слід підкреслити при розглвді окремих статтей:

Інж. Павло Дубрівний — «Сірожупанники» Автор подає важливий історичний матеріял, добре опрацьований (ст. 38-79) про табори полонених в Австро-Угорщині, Союз Визволення України, його речників та їх заходи для національного освідомлення полонених в Україні. З запертим віддихом читається про те, як збуджувалась, поволі росла, потужніла національна свідомість в душах наших полонених. Ось з відважного солдата, георгієвського кавалера «малороса і патріота Росії» стає свідомий український вояк, готовий боротися за волю України. Мимоволі авторові цих рядків пригадалося зворушливе прощання в 1917 р. з командним складом 173 дивізії, в якій начальником штабу й командиром полку, а також депутатом і лідером він був в ті бурхливі революційні дні. Мої друзі по трьохрічній війні і спільних переживаннях з великим жалем і сльозами мене урочисто виряджали до Української Центральної Ради й 1-го Українського Корпусу. Ми фактично віч на віч ставали по обидва боки політично- стратегічної бар'єри. Так часами болюче-драматично розгорталися тоді події. А вони, віримо, подібно вибухнуть в горнилі грядучих революційних подій у нинішній Україні.

Причинок полк. В. Кедровського — «В боротьбі за державність» — є документально опрацьований. Автор з великим пієтизмом висвітлює ролю С. В. Петлюри як національного провідника на початках революції 1917 р. і в дальшому розвитку українських змагань за державність. Крім того, автор пригадує нам мало відомі факти, напр., про дивізію М. Чайковського, сформовану ним в Кримську війну англо-французів і Туреччини проти Росії з нащадків запорожців, що осіли були в Добруджі.

Ген.-хор. Греков — «Весна 1918 р. в Україні». На жаль, наш талановитий командувач Галицької Армії в блискучій й очайдушній Чортківській офензиві, обмежився лише коротким дописом про цю, скажемо ми многонадійну весну.

Юрій Коверчук, підполк. — «Від автономії до суверенности». Стаття багата відомостями зокрема про початок революції в Петрограді і про ролю в них ґвардійських полків з українців.

Григорій Масливець — «Гордієнківський кін-

ний полк». Цікаві відомості про оригінальний Гордієнківський кінний полк. очолений відважним і палким ген.-хор. В. Петровим, про переможний похід Гордієнківців на Севастополь. де моряки Чорноморської фльоти готові були піднести українські прапори на щоглах своїх кораблів. Шкода, що німці цьому рішуче спротивилися. Вони стримали цей похід погрозами розброєння та скерували полк в іншому напрямку.

Ген.-хор. Мих. Крат — «1920 рік». Це ключева доповідь про цей історичний переломовий рік, що поклав край інвазії червоних в Европу. Автор стисло і ядерно подая генезу і фази советсько-польської кампанії 1920 р., зокрема на українському фронті. Він переконливо доводить поважну ролю українських осягів реґулярної армії і завзятих наших повстанчих формацій в різних фазах цієї війни, а надто в рішаючій перемозі над советською армією ген. Тухачевського.

Поляки у своїй історії затушовують, іґнорують або зовсім замовчують чини українських військових з'єднань, і додатні наслідки їх оборонних і офензивних операцій. Проте, відомий генерал французької армії, Вейґан, у листі до Т-ва б. вояків Армії УНР авторитетно оцінює операції ген. Безручка. «Ця операція спинила наступ корпусів Будьонного і дозволила нам таким чином посилити ті армії, що захищали Варшаву».

Значно скріплюють дані ген. Крата дописи пполк. В. Задольного («Московська навала» ст. 162-171) та майора Семена Левченка («Переможний бій Окремої Кінної Дивізії 10 листопада 1920 р.»).

В. Задольний оповідає про затримання в Таращанському повіті на дві доби героїчним спротивом могутньої кінної армії Будьонного в червні 1920 р. двома дивізіями з кінним полком Таращанського повітового коша «Запорізької Січі» і повстанцями «Народньої Оборони», Треба зазначити, що в останній період цієї війни, як пише ген. Крат, ген. Омеляновичеві-Павленкові старшому також підпорядковувались російські військові формації ген. Перемикіна в Польщі, згідно умови з відомим противбольшевицьким діячем, Борисом Савінковим. Ми додамо, що його переконав, намовив і нахилив до спільного фронту з УНР як суверенною державою автор цих рядків в історичній з ним зустрічі у Варшаві, літом 1920 року. Він теж потім пов'язав Савінкова з нашим послом у Варшаві, Андрієм Лівицьким.

Як відомо, спільними зусиллями польської армії, армії ген. Врангеля і нашої збройно-революційної сили було зупинено під Варшавою і Замостям московську навалу і нанесено 14-17 серпня рішучу поразку ген. Тухачевському. У висліді — безладний відворот червоного війська, в якому большевики втратили 70 тисяч полоненими, 200 гармат і тисячу кулеметів. Наше військо переможно прямує на Поділля, на Жмеринку. Захоплено нами багато полонених, гармат, 550 кулеметів і велику воєнну здобич. Українські повстанці з Таращі й Умані готові подати нам руку. Троцький приготовляється до звільнення Правобережжя... Але тут — важко зрозуміла подія: сепаратне польсько-советське перемир'я. Осамітнена Українська Армія, по важких боях, опинилася в таборах полонених у Польщі, Слідує ганебний Ризький договір, і долю України було припечатано. Мораль: ворог нашого ворога ще не є вірним союзником.

Вглиблюючись в 10 збірник «За Державність», ми відновили в пам'яті бурхливі події визвольної нашої війни, подивляли велику енерґію ,завзятість та творчу працездатність Редакції, зокрема невтомного ген. Садовського, що спромоглися зібрати важливі матеріяли для цього тому «За Державність», ілюструючи його численими фотографіями.

Бажаю Українському Воєнно-Історичному Т-ву дальших успіхів на славу Україні!

О. Бойків

Ярослав Гайвас: **«Коли кінчалася епоха»,** На чужині, 1964, ст. 144.

За останнє двадцятьліття,себто від покінчення другої світової війни, появилось чимало споминів активних членів обидвох Організацій Українських Націоналістів. Та, на жаль, не завжди вони були такими, щоб об'єктивно насвітлювати дії одної чи другої ОУН. Приписувати своєму противникові всі помилки, неуспіхи і невдачі, себе ж чи членів своєї Організаці,, представляти й змальовувати найяскравішими красками — це те з чого не можуть скористати майбутні історики, які захочуть писати об'єктивно самостійні дії, самостійну боротьбу українських націоналістів в часі другої світової війни.

Ярослав Гайвас у своїй праці, в поокремих розділах, дає чіткий перегляд тих дій обидвох ОУН, почавши одною в Карпатській Україні і довівши цей період аж до початку німецького нападу на Польщу і розбиття ОУН на дві окремі Організації.

З болючою прикрістю треба ствердити, що вороги, чи противники, завжди вміли обдурити українських політичних провідників,для яких історія України, ба навіть й найновіша доба (себто оновлення суверенної України — Української Народної Республіки) абсолютно

нічого не каже й нічого не навчає. Залякавши насамперед московських та польських імперіялістів Карпатською Україною німецький уряд віддав її назад попередньому поневолювачеві, і це могло вже переконати всіх українців, що ніяких надій покладати на Німеччину не можна. На жаль так не сталось. Важко було збагнути, що українська проблема в цілому світі є неактуальною, бо це виїмково важка проблема, щоб та чи та світова потуга захотіла всеціло заанґажуватися в позитивне на користь українського народу її вирішення. Отже заангажування українських сил у визвольну боротьбу мусіло б бути надмірно велике, щоб котрась із потуг прискочила із своєю допомогою, за яку-то допомогу треба б надмірно високо заплатити.

Правда, як стверджує Ярослав Гайвас, німці вміли заграбити, нічого не обіцюючи й нічого не декляруючи. А прийшовши в Україну, вони повторювали тут свою практику з 1918 року, себто, анґажуючи москалів на працю, виграючи їх вороже наставлення до самостійної України. Як у 1918 році, так і 1941 році москалі дуже радо йшли на службу до німців, будучи певними, що німецькими руками й своїми погамовуватимуть змагання українського народу до своєї державної суверенности.

Але , поскільки в 1918 році німці прийшли в Україну, то першим їхнім бажанням було загарбати якнайбільше різних хліборобських продуктів, а в часі другої світової війни німці вже прагнули здобути для себе український простір, тому — як заявив один німецький полковник: —«Ми не потребуємо українців, ми потребуємо України» — відповідало плянам німецької війни й політики на Сході Европи.

З еляборату ген. Ґренера (отого, що валив Українську Центральну Раду в Україні), а саме — «Воєнний вождь проти своєї волі» (мова про першого командуючого німецькими арміями в часі першої світової війни ген. фон Мольтке) знаємо, що був. мін. Штреземан у своїй передмові стверджував: що німецька армія виграла, те німецькі політики вміли стратити. Це саме повторилось і в другій світовій війні, що армії вигравали, те політики програвали. Але ті часи проминули, коли німець за чужу справу хотів проливати свою кров, жертвувати своїм життям. Зігноровано було не тільки українські, але й білоруські, грузинські та балтійських народів визвольні змагання. Більше цього, німецький уряд в часі другої світової війни копіював потягнення Антанти в часі нашої визвольної війни: Галичину прилучив поновно до Польщі, а доступ до Чорного моря віддав під румунську зверхність. Українська територія зіставала поновно замкненою і від Европи, і від широкого світу. Навіть нині важко збагнути, як німці були б «впорядкували» Схід Европи, якби вони були вийшли переможцями.

Відповідає повністю правді, що на полі бою лишились тільки обидві ОУН, бо еміґраційні партії ніякої сили не мали, а галицькі партії перестали були діяти із захопленням москалями Галичини та Волині. А проте в тій виїмково ґрізній ситуації, в якій знайшлася Україна, а з нею і обидві ОУН, намагання не поновного з'єднання, а співпраці, плянування й проводження спільних дій, не знайшло ніякого зрозуміння в провідників ОУНР. Можна проголошувати самостійність України і водночас дати доказ своєї державної незрілости. Хто вмів думати, міг переконатися, що в старенького Костя Левицького було куди більше державної зрілости, як у нових міністрів.

Водночас Ярослав Гайвас стверджує цілком об'єктивно, як обидві ОУН кидалися від одного до другого почину, маючи в тому ж часі найкращу українську молодь до свого розпорядження, яка вміла під небезпекою смерти діяти, організувати й майструвати місцеві ситуації. Це факт, що багато з цієї гарної, націоналістами вихованої молоді загинули від німецьких та московських куль, як напр. Олесь Бабій-Білий, Ярослав Тутко, Дмитро Малиновський та інші, що перебували до війни у Франції, а скільки загинуло тих, що сиділи до війни по ворожих тюрмах за український національний ідеал та за участь у визвольній боротьбі, дотепер навіть не списано їх імен. Обидві ОУН викрвавилися у важкому й нерівному бою, а проте, це був тільки початок, бо до фронтової війни проти одного чи другого ворога не прийшло. Більше цього, навіть поляки не здавали своїх домагань на Галичину та Волинь. Україна була поновно розшматована на чотири частини.

Справді утворилась — чи німці утворили для українського народу — трагічна ситуація, в якій могло залишатись тільки «клякнути й молитись». Але й у тій трагічній ситуації націоналісти зуміли боротись, організувати свої партизанські відділи, знаходити зброю та виряд, вчити незаправлених до бойових операцій повстанців та завдавати ворогові удари. Тільки повстанці-фронтовики та ті, що спомагали своєю працею повстанців могли збагнути й зрозуміти, як важко організувати армію, як важко втримати лад і бойову готовість, чи як прийнято казати на Заході: «бойову мораль». Мабуть ті повстанці - фронтовики зрозуміли, якими фальшивими і безпідставними були обвинувачення проти обидвох Українських Армій після програння нашої визвольної війни. І тоді, як і тепер, було в Україні дуже багато пасивних, байдужих,«невтральних» і навіть московських вислужників, не числячи вже родовитих москалів, які завжди були й будуть проти самостійної України. Це ще нічого не каже, коли Ярослав Гайвас у своїй праці стверджує, що були такі українці, які хотіли запрягти до нашої визвольної боротьби і москалів, все населення України. Не маючи своїх великих, себто багаточисельних і добри-х кадрів, таке заанґажування всіх послаблює, а не посилює боротьбу, деморалізує бойовиків і швидше чи пізніше призводить до розтічі. До української збройної сили, великої сили, можуть приєднуватися чужинні елементи, але головну ставку треба завжди робити тільки на свої власні сили.

Спроба вияснити «Житомирське вбивство» є тільки спробою, опертою на власних міркуваннях і припущеннях Ярослава Гайваса, бо дотепер не було ніякої деклярації ОУНР,що це злочинне діло не є їхнім. Натомість цілком інакше представляється справа полк. Романа Сушка, бо Ярослав Гайвас називає прізвище вбивника і вказує з яких рядів він походив, чи куди потаємно належав. Але ті, яких обвинувачують у вбивствах, пускають інші версії в обіг.

Це правда, що сл. п. Олег Ольжич виявляв весь час неймовірну ініціятиву й вибивався із сил, намагаючись леґально підбудувати ґрунт для української національної революції. Зчиняти «зрив» без належної підготовки, великої підготовчої праці, було б прямо безглуздям. Аж до другої світової війни дуже часто можна було почути з уст молодих людей, навіть і націоналістів, нарікання на адресу Української Центральної Ради: мовляв, пощо було потрібно аж чотирьох Універсалів, — треба було першим Універсалом проголосити самостійність України. Якщо таке було б сталося, доля провідників української революції була б покінчилася дуже швидко «під стінкою». Дещо ліпше покінчилась доля членів «Державного Правління», після 30. червня 1941 року. «Деклямувати, маніфестувати — це українці вміють і певні, що роблять революційну-творчу роботу», — пи-

ше Ісак Мазепа у своїх споминах. Такими ми були й такими є. Ах, як важко й повільно стає український нарід на свої ноги! І як важко та повільно розгортає свої сили, що зазнають дуже часто важких ударів. А всеж, навіть після важких ударів, нищівних ударів, ті сили в народі дуже швидко оновляються, їх творить і викликає до бою національно-державна ідея. Правда, в часі другої світової війни ті сили були в українському народі, вони були в початках невеликі, але вони могли стати кадрами для розгорнення великих народних сил. На жаль, розбрат і вбивства не прибільшували, а применшували ті сили. Коли почалась боротьба своїх проти своїх, то з'єднати й напрямити народні сили, визвольну боротьбу могло бути тільки небезпечною ілюзією; правдиво оцінював нашу ситуацію у Львові в липні 1941 року сл. п. інж. Сціборський, який казав авторові цих рядків: «Навіть того не зробимо, що зробила була Українська Центральна Рада...», яку, на жаль самі українці так оплюгавили.

Це дуже добре, що Ярослав Гайвас вказує на тих численних московських провокаторів в українській шкурі, які пролазили до наших ОУН і там чинили юдину роботу, деморалізували, розкладали, шпіонували та доносили москалям — своїм хлібодавцям. Всі вони билися в груди за «Неньку - Україну» й готові були на все, їм вірили, їх включали в ряди обидвох ОУН і щойно згодом, цілком випадково, виказалось, що це були московські наймити. Воно може багатьох лякати, чи залякувати: вони знеохочуються в боротьбі. Але хіба це тільки в нашому народі є такі вислужники?

У всіх поневолених народах вони є, а проте африканські і азійські народи змогли подолати своїх внутрішніх ворогів і перемогти зовнішніх. Можна б наводити приклад В'єтнаму чи Альжірії, або тої ж Югославії яка в часі першої світової війни принесла в жертву сотні тисяч своїх людей, а в другій світовій війні аж один мільйон загинуло югославів. Перемога виправдує всі жертви і поневолений нарід счисляє свої жертви щойно після здобутої ним перемоги. Дотепер навіть ніхто не счислив, скільки загинуло альжірців у їхній визвольній війні, жертви були надмірно великі, але здобута перемога ті жертви повністю виправдала.

Безперечно, що велика провина за фальшиве уявлення, легкодушний підхід до визвольної боротьби за оновлення самостійної України спадає на старше громадянство, яке фальшиво пояснювало нашу програну визвольну війну. Не хотіло, чи не вміло доглянути, що як колись за Петра Першого у війні проти Гетьмана Мазепи, цар Петро зумів розкласти знутра український народ, так само було воно і в нашу визвольну війну 1917-20 років. Отже фальшиве уявлення, спрощення нашої визвольної боротьби. Молодь, яка кидалася в боротьбу, була певною, що і ворог не такий страшний і населення України негайно вступить в одверту боротьбу проти Москви. Крім цього москалі не від учора стали майстрами в зриванні запілля свого противника.

«...Де були хоч трохи кваліфіковані одиниці, там діло розвивалося порівняльно дуже добре. Знання й досвід у сполуці з пануючим ентузіязмом давали великі успіхи», — пише Ярослав Гайвас.
«А успіхів тих треба. Не лише тому, що тільки висока моральна постава давала сили витримати в нелегкій боротьбі з німцями. Ще тяжчі вимоги були на відтинку боротьби з большевиками, якій треба було щораз більше й більше присвячувати уваги. Большевики ніколи не занедбували німецького запілля. Їм завжди вистачало людей готових іти на найтяжчий риск. А крім цього, вони ці справи ставили методично, з великим досвідом, хочеться сказати — по-професійному. І відповідно до большевицьких потреб ті люди й відділи займалися більше одним чи другим завданням».

Як бачимо, Ярослав Гайвас не лякається стверджувати голу правду, хоч вона може видаватися для нас усіх вельми неприємливою, навіть застрашуючою, бо у нас прийнято від давніх часів знецінювати ворога, щоб піднести тим самим бойового духа своїх вояків чи повстанців. Обман чи самообман є найбільшим злом під час війни. Правда, всі воюючі ним в більшій чи меншій мірі послуговуються в часі війни, аж до моменту вигри чи прогри.

Було б фальшивим самообманом припускати, що всі українці готові до збройної боротьби за визволення України, як і було б великим самообманом робити припущення, що в московській неволі всі українці погодились з московським пануванням і нічого більше не бажають. Безперечно, що подавляюча більшість українського народу прагне визволення України та оновлення Української Народної Республіки, але в попередніх визвольних війнах український нарід, чи його провід дозволяли зривати своє запілля. До цього приєднувалося деморалізування українського народу безупинними фальшивими вістками: «Кажуть...» Не «страхи на ляхи», а страхи на українців і це дає ворогові великий успіх, це деморалізує українське населення, це деморалізує вояка на фронті. Якби хтось завдав собі труду списувати в часі другої світової війни всі ті «татарські вістки», що їх пляново й непляново пускали вороги в Україні, вийшла б для майбутніх поколінь нашого народу прекрасна наука. Кільканадцять днів у липні 1941 року у Львові всі вірили, що большевики запалили копальні нафти в Бориславі. «Борислав горить!» — всі шуміли у Львові. Навіть тим людям, які приїхали були з Дрогобича до Львова, нелегко було опрокинути ту «татарську вістку».

Так, були неймовірні труднощі, як пише Ярослав Гайвас, — труднощі, що їх творили обидва вороги самостійної України — москалі і німці. Але й були великі внутрішні труднощі: одні ухилялись від праці, хотіли вичекати й побачити, який буде дальший розвиток подій, другі боролись завзято за обсадження чолових місць. Безперечно, що в Галичині чи на Волині таких труднощів не було, бо зналося людей і їх наставлення. І хоча, як пише Ярослав Гайвас, — у Києві утворено було «ланцюгову поруку», проте у швидкому часі до місцевої поліціїналізло повно большевицьких агентів. Так, вони украніці по-роду або москалі, які говорять укранською мовою і які також утворюють «ланцюгову поруку», один за другого ручається, як за«чесного,порядного українського патріота», а пролізши в поліцію, починає донощицтво до німців на українських націоналістів. Так, на доноси таких «щирих українців» загинула ціла група наших людей у Києві, яку німці розстріляли, не пошадивши навіть жінок.

В цілому праця Ярослава Гайваса — «*Коли кінчалася епоха*» — це сливе перша праця, написана безсторонньо і з великим знанням подій другої світової війни. Її треба не тільки читати, як якусь легку лектуру, а студіювати й вбивати в голову, щоб її запам'ятати і тим самим знати, як вміє діяти ворог. Безперечно, що москалі показались куди більшими майстрами в зриванні запілля, деморалізування населення, творення своїх партизанських загонів, ангажування української молоді у боротьбу проти німців, а понад усе — в брехнях і провокаціях. Навіть викинені німецькими військами з України, вони старалися втримувати і надалі зв'язок з українськими масами і ангажувати їх у боротьбу проти німців та настроювати проти українських націоналістів.

Так, праця Ярослава Гайваса — «*Коли кінчалася епоха*» — дуже добра праця!

З життя ОДВУ

ТАБІР У ЛІГАЙТОНІ

Коли ви наближаєтесь до містечка Лігайтону, вас огортає приємне почуття відпружености, свіжости та бажаного відпочинку після задушливого великого міста.

Саме містечко невелике та положення його і околиця дуже мальовничі. Дуже близько від містечка розложе на між горами і долинами добре вже знана українській публіці оселя імени Ольжича.

Скільки тут краси і простору, годі описати. Треба сюди приїхати самому, щоб на власні очі милуватись чудовими відтінками неба, сонця, зелено-синіх гір, а вночі небесними зорями.

Кожний тут почувається складовою частиною розкішної довколишньої природи.

Вже при в'їзді на Оселю видно як лопочуть на вітрі два високо піднесені прапори: український і американський. Це таборові діти підтягають їх кожний день рано при співі «Ще не вмерла Україна», а увечері під час молитви їх стягають.

Табір української дітвори на Оселі — це, мабуть найважніша клітина тутешнього організованого життя. Сюди з'їжджаються діти з різних частин Америки: з Філядельфії, Чікаго, Нью Йорку, Ірвінгтону, Балтімору, Клівленду тощо. Тут вони проводять свої літні вакації під досвідченим проводом своїх опікунів. Тих кілька літніх тижнів, проведених на свіжому повітрі, гартують дитину фізично і зберігають її духову приналежність до українського народу. Це останнє найважніше і найтрудніше завдання виховників, яким приходиться щораз тяжче боротися за збереження української душі дитини на чужині.

Боремося ми за неї в Рідних Школах, на літніх таборах, на Курсах Українознавства і в різних молодечих організаціях — всюди, де і як можна.

Батьки, лишаючи дитину на таборі, висловлюють бажання, щоб дитина говорила українською мовою. Відомо з практики, що дитина, яка говорить вдома по-українськи цілий рік, говоритиме так і в таборі; якщо ж ні, годі вимагати, щоб за два тижні дитина навчилася по-українськи, де зрештою всі її розуміють і по-англійськи. Все ж таки, перебуваючи на Оселі, дитина навчиться співати, танцювати і молитися по-українськи, що є для неї важним і новим здобутком.

Кожний, хто тут був, знає, що день тут починається рано о год. 7.30. На звук свистка починається вставання, руханка, миття, і впоряд до молитви. Год.9 — сніданок. Це перше їдження: доволі велике на скількість і багате на відживчі складники. Воно складається з помаранчевого чи іншого соку, кукурудзяних чи рижових платків з молоком, час від часу яєшні і хліба з маслом. Всього дається кожній дитині досхочу. По сніданку діти вертаються до табору і перепроваджують його впорядкування. Десь коло год. 10.30 ідуть на прохід, гутірку, чи яку гру аж до обіду.

Год. 12.30 обід. Тут треба зазначити, що перед кожним їдженням всі діти мусять мити руки і спільно перехреститися. Всі страви для дітей виготовляє досвідчена в тій галузі пані О. Зуляк, яка намагається, щоб вони були різноманітні, смачні і поживні.

По обіді діти обов'язково відпочивають на своїх ліжках одну годину. Це т. зв. пообідня тиша, після якої, як гарний день (що в більшості тут буває) — діти купаються в новозбудованому за всіма модерними правилами басейні. Старші й середні діти стрибають і пливають, а малі купаються в меншому басейні, спеціяльно для них збудованому. Час купелі й пливання належить до найбільш приємних і веселих моментів для всіх дітей. Вони найбільше чекають хвилини і дозволу купатися, тому як засіб кари нечемним відбирається купіль. Це вважається за страшну кару і тому діти стараються поводити себе як слід, щоб не втратити тої надзвичайної розривки. На знак свистка бунчужного, діти покидають воду і спішать до таборів передягнутися та піти на підвечірок. Саме тоді діти мають великий апетит і їдять як ніколи багато хліба з мармелядою і п'ють смачне молоко. Так підкріпившись, ідуть на прогульку, або вчаться українських танків, чи займаються спортом. Так до години 7.30, коли приходить запашна і смачна вечеря. По вечері година співу і підготовка до суботньої ватри. Година 9-та — зворушлива вечірня молитва, яка пливе з молодих грудей ген далеко в небеса до нашого Творця, щоб «поглянув на нашу рідну землю і вислухав наших благань». При команді «Розхід» лунає грімке «Слава» і діти втомлені й веселі укладаються до сну. Врешті нічна тиша . . . Ще раз виховники переходять кімнати, бо може хтось не накрився, може хтось почувається зле — все мусить бути полагоджене.

Коли затихне все і цілий табір спить блаженним сном, ще довго видніє світло у вікні Командантки табору, ніжної доброї мами своїх трьох хлопчиків, як також невтомної опікунки дівочого табору. Це пані Надія Зінкевич пише і укладає плян на слідуючий день та переглядає виховні матеріяли. Хлоп'ячий табір керований цього року досвідченим спортовцем п. Любомиром Кузиком з Чікаго, який набував свої спортові вмілості в КЛК і виховувався в молодості в спортовому товаристві «Сокіл Батько» у Львові. Він втримує порядок у хлоп'ячому таборі й дисципліну, практикуючи завжди актуальну фразу «в здоровому тілі — здорова душа».

Так приблизно виглядають будні. Картина трохи змінюється в суботу і неділю коли приїжджає багато родичів до дітей. Діти тоді дещо свобідніші від таборових занять і мають змогу бувати на концертах чи святах, які відбуваються на Оселі. Наприклад у неділю 18 липня 65 р. відбулося свято «Дня Поневолених Націй», де діти мали змогу побачити цілий перебіг свята та послухати концерту. Найкращою точкою концерту був виступ наших бандуристів, які завжди і всюди є неперевершені. Щаслива думка Команданта табору, щоб запросити бандуристів заспівати дітям окремо коло табору, була зреалізована. Після вечері, наші славні носії української музичної культури: Івашко Іван, Володимир Юркевич і Проф. Роман Левицький, взявши свої бандури в руки, пішли до нашого табору. Діти посідали півколом на траві й наші співучі козаки заграли їм кілька народніх та стрілецьких пісень. Був гарний погідний захід сонця, над дітворою повівали злегка вивішені прапори, які, мабуть вперше чули звуки пісні, виконаної помайстерному. Довкруги було тихо, тихо . . . тільки чудові звуки бандур і голосів переливалися з веселими усмішками бандуристів. Ми вам вдячні, наші співучі приятелі за тих кілька дійсно гарних хвилин, присвячених з доброї волі для нашої дітвори. Вони напевно пам'ятатимуть Ваш невеликий концерт, як один з найкращих моментів проведених на таборі. Дякуємо також проф. Романові Левицькому, що пояснив дітям, що це таке бандура і її значення для українського народу.

У наступних плянах для розвитку праці намічено спортові змагання дітей і молоді, до яких ведеться відповідну підготовку.

Дні минають виповнені працею, забавою та розвагою. В кінці тижня відвідує табір Референтка молоді з рамени Золотого Хреста — пані проф. Оксана Ґенґало. Вона віддана приятелька української дітвори, приїж-

джає сюди, щоб вислухати і полагодити всі проблеми ще багато більше приятелів, як ось інж. Чаповський — голова Оселі завжди усміхнений і уважливий до всіх наших потреб, п. Михалевський зі своїм постійним фотоапаратом, п. Степан Селешко, що ніколи не відмовляється від ніякої праці, й цілий ряд інших добрих людей, які стараються, щоб табір в цілості надав цвітучого життя, радости і надії на цім клаптику землі імені великого сина нашої Батьківщини — Олега Ольжича.

Валентина Мушинська

**
*

4-ий Відділ ОДВУ в Дітройті

Відділ відбуває свої щомісячні сходини, на яких обговорюються різні справи і плянується працю. Останні сходини відбулися 10 липня при малій кількости членів. По затвердженні протоколу з попередніх сходин, відчитано кілька обіжників Центральної Управи ОДВУ. Відділ добре вив'язався із збіркових зобов'язань і вислав поважні суми на покриття коштів лікування Голови ПУН сл. п. полк. А. Мельника, на Листопадову збірку, Коляду та інше.

Друзі В. Маріяш, М. Дякун і О. Червак здали звіт з перебігу студійної конференції, що її влаштувало Українське Національне Об'єднання Канади в Торонті, в днях 1-4-го липня 1965.

Довшу і палку дискусію викликала справа збірки на пам'ятник сл. п. полк. А. Мельника. Приватною дорогою з Канади звернулись до нас з проханням перевести на ту ціль збірку поміж нашим членством, а також і поза ним. Були голоси, щоб відразу приступити до збірки, однак більшість рішила звернутись в тій справі до Центральної Управи ОДВУ і заждати на її відповідь.

Відділ влаштовує щороку на оселі Діброва пікнік, і цього року пікнік припадає на день 15 серпня. Обговорення цього забрало багато часу і вкінці вибрано три-

Увага, Австралія:

Офіційне представництво Журналу «Самостійна Україна» на Австралію:

Просимо наших передплатників із Австралії вплачувати свої передплати на подану адресу нашого представника.

Mr. TARAS TSCHUBATYJ
130 CEDAR AVE.
ROYAL PARK, S. A.
AUSTRALIA.

Увага, Канада:

Передплатники із Канади висилайте свої передплати прямо до адміністрації в Чікаґо, або до представництва:

Mr. M. SELESHKO
UKRAINIAN TORONTO CREDIT UNION
Acct. 2110A
297 COLLEGE ST.
TORONTO 2 B, ONT.

ПРЕСОВИЙ ФОНД «С. У.»

Ігнат Кутко, Ілліной	2.00
Теодор Семаківський, Колорадо	1.10
Роман Лопачак, Ілліной	5.00
Володимир Різник Н. Й.	10.00
Анатоль Юриняк, Ілліной	1.00
Василь Мудрий, Ілліной	3.00
В. Б. Ілліной	1.00
І. Попович, Огайо	2.00

Щиро дякуємо.

Передплатники в ЗДА — коли пишете до адміністрації «С.У.» подавайте свій «Зіп Код».

Усіх читачів просимо негайно подавати зміну своєї адреси до адміністрації журналу.

Independent Ukraine

2315 WEST CHICAGO AVENUE

CHICAGO 22, ILLINOIS, U. S. A.

Return and Forwarding Postage Guaranteed

BULK RATE
U. S. POSTAGE
PAID
Chicago, Ill.
Permit No. 7547

To:

MISS LATURYNSKA
218 3RD AVE. S.E.
MINNEAPOLIS, MINN. 55414